

Náš Cicero.

Naším tiskem bouří aféra. Doufali jsme, že se jí nebudeme musít zabývat, protože nese všechny známky aféry uměle udělané, a není příliš rozumnou s vážnou tváří se účastnit každé hádky, kterou si někdo vzpomene. Je to osobní aféra, se všemi nelibými průvodními spisy osobních afér. Mimo to: říci slovo v té věci — toť přilévát olej do ohně; deset nebo dvacet žurnalistů je připraveno, aby to slovo zhroutilo a zfalšovalo, jakmile vyjde z tvých úst, a nepomohou žádné protesty, žádné konstatování, žádné bédování. Neboť když žurnalista a lež se dohodnou, co zможou proti tomu bohové? Pero je jeho a papír je jeho; nemůžete dělat nic proti tomu, co píše svým perem na svém papíře. Dále není skoro žádný průkazný materiál v té aféře: jde o rozmluvy mezi čtyřma očima; jeden je líčí tak, druhý onak, a vy, kteří jste při tom nebyli, máte rozhodovat, jak to vlastně bylo.

Ale aféra nabyla v tisku takových rozměrů, že přece jen cítíme povinnost o některých věcech čtenáře informovat. Pan poslanec Stříbrný měl o tom v »Nedělním listě« šestnáct sloupců; to by si byl před časem nepomyslel, že jednou bude musít ještě tolik psát; našim politikům bývá pero jen druhem v neštěstí. Vypravil svých šestnáct sloupců velmi patheticky; dal tomu antický nadpis: »Jak dlouho ještě, Catilino?«, a za motto dal si citát z Masaryka: Nebát se a nekrást. Citáty mívají někdy velmi truchlivé osudy.

Omlouváme se ještě jednou čtenářům, že jsme šestnácti sloupci »Nedělního listu« a stálými rubrikami v denním tisku byli přivedeni k tomu, abychom se tou osobní aférou také zabývali. Podstatou je spor o to, kdo, zda dr. Beneš nebo p. Stříbrný, naváděl r. 1926 k oktroji. Dr. Beneš praví: Stříbrný, — a tento ovšem tvrdí: Beneš.

Nejdříve o politickém významu aféry. Rozkladem staré koalice r. 1926, rozvázáním osmiletého souručenství socialistických a občanských stran uvolnila se výbojná pravice, která zahájila generální útok. Měla velké naděje. Pan dr. Borský, jeden z vůdců této fronty, byl přesvědčen, že v krátké době se stane zahraničním ministrem. Tato výbojná fronta se skládala z národní demokracie, části lidové strany (která si pro tuto kampaň zjedнала čerstvé sice, přece však už zavánějící síly žurnalistické), z pravého křídla agrární strany, spojeného se zneuznanými spisovateli ve »Večeru«, z fašistů ovšem a ze všeho toho, co se až do té doby krčilo v staroslovanském podzemí. K tomu se přidali všichni, kterým Masaryk nebo Beneš někdy šlápli na nohu, vyslanci pro neschopnost odstranění, karieristé, kteří pro sebe od změny kursu doufali modré z nebe, kverulanti, padlý vůdce Jiří Stříbrný a padlý spisovatel Karel Horký. Této společnosti se podařilo tropit velký povyk; ale to bylo také vše, co se jí podařilo. Byly tři hlavní směry útoku: Masaryk už nesmí být prezidentem; Gajda, potřebný Gajda musí být rehabilitován;

Beneš necht podá demisi nebo je propuštěn. Tyto všechny tři body tedy výbojná pravice prohrála. Ale lidé se neradi loučí s oblíbenými představami. S Masarykem a Gajdou se už nedá nic dělat, to sami nahlížejí. Na programu zbylo jen odstoupení ministra Beneše. To je smysl celé oktrojové aféry a pan Stříbrný otevřeně vyslovuje toto přání na svém šestnáctém sloupci.

Oktrojová aféra má svou obtíž, kterou přátelé Benešovi podceňují. Průkazným materiálem mají být rozmluvy mezi čtyřma očima; ty ovšem každý líčí jinak a zde se nedá nic dokazovat. Tady v podstatě záleží na tom, kdo komu věří. Tvrdí-li něco dr. Beneš, je tisk jemu blízký nakloněn volat: rána palicí, pomlouváči usvědčeni, odbytí, odzbrojeni. Přehlíží se, že pouhé tvrzení dra Beneše nemá pro část veřejnosti průkaznou hodnotu; pro tu část, v níž dlouhou a rafinovanou tiskovou kampaň byla podkopána víra v ministrovu pravdomlupnost. Tvrzením dra Beneše není tedy věc vyřízena pro celou veřejnost, a dr. Beneš — právě proto, že jde o soukromé rozmluvy — nemůže zatím nabídnout mnohem více než své slovo. Zatím, t. j. do té doby, dokud někteří politikové, kteří dnes ještě z těch nebo oněch důvodů se zdráhají mluvit, neodhodlají se říci, kdo to k nim roku 1926 chodil a připravoval je na převrat.

Celá tato oktrojová aféra je možna jen v době, kdy lhaní a křivá svědčení před soudem jsou na denním pořádku. Je řada lidí, kteří přímo dychtí složit před soudem křivou přísahu. V tomto ovzduší je neobyčejně těžko zjistit i malá a prostá fakta; nikdo se nedohodne o faktech s žurnalistikou, která se nechce dohodnout. Proto se každá aféra může protahovat do nekonečna. Ukážeme ještě, jak je marno žádat od žurnalistiky, která se vzbouřila proti pravdě, aby uznala aspoň to, co stojí psáno černé na bílém. Jak je marno žádat, aby z polemiky »Přítomnosti« proti oktrojovým článkům »Českého slova« r. 1926 nebyl dělán souhlas s těmito články. A to jsou věci, které jsou napsány a které každý může zjistit pouhým přečtením. Nyní si představte strašnou vládu žurnalistovu nad věcmi, které nejsou černé na bílém. Chce-li někdo dělat oktroj, nezanechá ovšem o svých úmyslech nic napsaného. Dovede-li se falšovat to, co je vytištěno, jak teprve je možno zacházet s věcmi, které někdo někomu jen kdysi povídal! To je pravá obtíž oktrojové aféry. Lze usuzovat jen podle pravděpodobnosti, podle toho, co i jinak víme o obou mužích. K pochopení některých věcí je naprosto nevyhnutelná znalost osobního zákulisí. Tak na př. hraje značnou roli v této aféře otázka, kdo inspiroval p. Kahánka k jeho pošetilým oktrojovým článkům v »Českém slově«, jestli Stříbrný nebo Beneš. Před tím, kdo ví, jakým stínem byl p. Kahánek p. Stříbrnému a jak poslušně dopravoval do novin každé jeho slovo, je ovšem těžko tvrdit, že p. Kahánka inspiroval Beneš. Ale je to možno tvrdit před těmi, kteří nic o tom nevědí. Pan Kahánek se nabízí: prosím, já řeknu, že mne Beneš inspiroval. Mimochodem řečeno: je to opravdu jediná

inspirace, která se může dotknout ducha p. Kahánkova, jestliže mu někdo řekne: jdi a napiš to nebo ono. Ale každý, kdo se trochu staral o tyto věci, ví, že musou p. Kahánkovou nebyl Beneš, nýbrž Stříbrný.

5. Pan poslanec Stříbrný si tedy hraje na Cicerona a vypůjčil si pro nadpis k svým šestnácti sloupcům úvodní větu z jeho řeči proti Catilinovi. Jak dlouho prý ještě . . . Je to ovšem trochu podivný Cicero. Původní Cicero sice obviňoval Catilinu ze spiknutí, ale nepravil při tom: já ovšem jsem také chtěl nějaké to spiknutíčko, to přiznávám; ale bylo to moje spiknutí a ne jeho. Náš Cicero však praví hlasem hromovým: občané, slyšte, Beneš chtěl oktroj; já pak, abych pravdu řekl, jsem také chtěl oktroj; na základě toho žádám vás o všechno vaše opovržení pro Beneše. To není nic jiného, než že p. Stříbrný žádá, aby mu bylo vyloupeno jedno oko, jen bude-li vyloupeno také Benešovi.

Šestnáct sloupců má neobyčejně hubený obsah. Stavme přesně vše, z čeho ve věci oktroje obviňuje Stříbrný Beneše: dr. Beneš byl odhodlán roku 1926 provést neústavní oktroj hlavně volebního řádu; já jsem v té době také uvažoval o oktroji; ale nedohodli jsme se; měl jsem k Benešovi nedůvěru, že oktrojoval by volební řád ve prospěch národnostních menšin (toto si zapamatujme, bude nám to užitečné); nepsal jsem o oktroji ani jsem o něm nemluvil na schůzích; mluvil jsem o něm pouze s politickými činiteli; kladl jsem Gajdovi na srdce, že, kdyby Beneš něco podnikl, on musí s armádou hájit ústavu. — To je, prosíme, celý věcný obsah šestnácti sloupců.

Máme tedy před sebou dosti podivný případ: někdo, kdo sám se přiznává, že chtěl oktroj, obviňuje patheticky před celou veřejností někoho jiného, že také chtěl oktroj. Z toho je patrné, že panu Stříbrnému vůbec nejde o morální otázku oktroje. Pouze by viděl rád Beneše ve své jámě. Je to pokračování v kampani proti ministrování dra Beneše.

Pan Stříbrný osvědčuje moudrou prozíravost, jestliže se přiznává k svým oktrojovým choutkám, byť by je i podstatně zmírňoval. Chápe, že by mu nebylo nic platno, kdyby se nepřiznával; zašel tedy trochu dále, než aby se dalo vše umlčet. Věnuje tedy všechen svůj zápal té vznešené úloze, aby také Beneše usvědčil z oktrojových choutek. Spočtáme si důkazy, které podává: 1. svoje svědectví o soukromé rozmluvě s drem Benešem mezi čtyřma očima, 2. opět toto svědectví, 3. ještě jednou toto svědectví, 4. svědectví p. Kahánka, že dr. Beneš byl musou jeho oktrojových článků, 5. citát z »Tribuny«, kterou nemohl inspirovat nikdo jiný než Beneš, 6. citát z »Lidových novin«, které nemohl inspirovat nikdo jiný než Beneš, 7. citát z »Přítomnosti«, kterou nemohl inspirovat nikdo jiný než Beneš, 8. běda, svědectví p. Gajdy, 9. článek p. Kepky z »Českého slova«, který nemohl inspirovat nikdo jiný než Beneš, 10. článek dra Herbena, který ovšem také inspiroval Beneš. A už nic. Nějakých konkrétních příprav a činů Benešových neuvádí. Opatřil si prostě několik výstřížků z novin a tvrdí, že je nemohl inspirovat nikdo jiný než Beneš. Všechno ostatní se opírá o rozmluvy mezi čtyřma očima.

Začneme tedy oktrojovými články z »Českého slova«. Mějme na paměti, že Stříbrný praví: Já jsem chtěl oktroj a Beneš chtěl oktroj; mezi našimi oktroji byl rozdíl, proto jsem se s Benešem nedohodnul; já

jsem chtěl provést oktroj »n a c i o n á l n ě a s o c i á l n ě«; ale k Benešovi jsem měl nedůvěru, že

»on při vyřazení parlamentu oktrojoval by volební řád a eventuálně i jiné zákony v rozporu s duchem našeho vzniku ve prospěch národnostních menšin.«

Na jiném místě pak znovu praví:

»Já pak Benešovi vyložil, že v tomto státě k jeho ozdravení a záchraně lze odvážit se mnohých radikálních kroků, ale musejí se dít také ve znamení sociální spravedlnosti a nacionalismu. Řekl jsem mu otevřeně, že se obávám, že on jednou uchopenou moc ve svých rukou by zneužil pro jednostranné řešení otázky česko-německé, a proto že to s ním dělat nebudu.«

Tedy Stříbrný chtěl oktroj, Beneš prý chtěl také oktroj. Stříbrný (podle vlastního svědectví) chtěl oktroj ve prospěch Čechů, Beneš ve prospěch Němců. Jestliže tedy jeden z nich inspiroval oktrojové články »Českého slova«, inspiroval je ovšem pro oktroj svůj, ne pro oktroj svého odpurce. Po té stránce jsou oktrojové články »Českého slova«, inspirované prý Benešem, neobyčejně zajímavé. Vezměme na př. článek p. Kepky, který sám Stříbrný na důkaz cituje:

»Tu bude třeba zasadit sekeru. Změnou volebního řádu zmenšit oposici jinonárodní. Jinonárodní oposice nechce plnit povinnosti ke státu vůbec.«

Vezměme jediný konkrétní návrh, který tehdy podalo »České slovo«: prohlašovalo tehdy, že je nutno zavést takovou volební geometrii, aby jeden český hlas vydal tolik, co čtyři německé; že třeba zavést takový volební řád, podle něhož by na 80.000 Němců přišel jeden poslanecký mandát a na 20.000 Čechů také jeden.

Každý uzná, že tady není třeba dlouhých polemik s p. Stříbrným. Podle jeho vlastního svědectví chtěl Beneš tehdy oktroj, který by posílil německou posici; ale »České slovo« psalo pro oktroj nacionální, který by dával Čechům na týž počet hlasů čtyřikrát více mandátů než Němcům; takový nacionální oktroj chtěl — opět podle vlastního doznání — Stříbrný. »České slovo« prý inspiroval Beneš; ale tento Benešem inspirovaný list psal pro oktroj, jak si jej představoval Stříbrný. Máme tedy věřiti, že Beneš inspiroval »České slovo«, aby psalo pro oktroj Stříbrného. Soudíme, že toto je tak průkazné, jako když pachatel zanechá na místě činu otisky prstů. Na revolveru, z kterého prý střílel Beneš, nalézáme stopy prstů Stříbrného. Smysl článků »Českého slova« docela neklamně prozrazuje inspirátora: i kdyby nebylo vlastního přiznání Stříbrného, jak on si představoval oktroj, je známo o něm, že vstup Němců do vlády, jak se několikrát vyjádřil, považuje za předčasný o deset let; poněvadž chtěl vládnout bez nich a stará koalice se nemohla dohodnout, nemohl nalézt jiného východiska, než zmenšiti oktrojem posici Němců. A právě pro takový oktroj psalo »České slovo«. Naproti tomu dr. Beneš jako zahraniční ministr věděl, že Československo nesmělo by si z ohledu na světové mínění dovolit takové polofašistické experimenty proti národním menšinám. To vše sám Stříbrný připouští, a dokazuje nám tedy, že »České slovo« psalo právě pro jeho oktroj. Chce ovšem, abychom uvěřili, že je k tomu inspiroval Beneš. To však věřit nebudeme.

Pokud se týká článků »Lidových novin«, »Tribuny« a p. Herbena, jde většinou o projevy žurnalistů, jejichž

temperament se trochu splašil. Stříbrný činí za ty projevy přímo odpovědným Beneše — místo důkazů praví pouze, že to nemohl inspirovat nikdo jiný, než Beneš. Ale máme věřit, že Beneš, který chtěl oktroj, inspiroval p. Herbena k článku, kde se mluví o bláhovcích, kteří chtějí oktroj? Nebo máme věřit, že p. Heinrich, mluvě o »nových lidech, kterých dosud není vidět« a kteří udělají pořádek, mínil tím dra Beneše?

Ale vidíme nejlépe na vlastním případě, jak p. Stříbrný dovede pracovat s citáty. Napsali jsme roku 1926 velmi ostrou polemiku proti oktrojovým článkům »Českého slova«. Právě tuto naši polemiku uvádí nyní p. Stříbrný za důkaz, že jsme tehdy »České slovo« podporovali a že nás inspiroval Beneš, právě jako inspiroval »České slovo«. Bývalý ministr by neměl tak švindlovat jako poslední žurnalista. Stojí za to, podívat se na způsob, jak si pan Stříbrný počíná: z celého našeho článku vybral dvě věty:

»Bohužel vzpomínáme, jak loni prohlašovali sociální demokraté, že listopadové volby budou poslední zkouškou se starým volebním řádem.«

A druhou:

»Také p. prof. Weyr prohlásil nyní velmi upřímně, že už není vřelým přívržencem poměrného volebního práva...«

Tyto dvě věty, konstatující fakta, první začínající slůvkem »bohužel«, jsou tedy jedním z důkazů pana Stříbrného, že Beneš připravoval oktroj. Myslí pan Stříbrný, že má před sebou shromáždění duševně méněcenných? Velmi se ovšem varuje, aby citoval dále z našeho tehdejšího článku. Uděláme to tedy za něj:

»Pan dr. Kahánek opět jednou sálá zářem, jako v době, kdy se vedla kampaň pro nový tiskový zákon. Pan Kahánek nemá ovšem vlastního tepla a podobá se kamňům v tom, že v něm někdo musí zatopit. Máme tedy v podstatě čest potkat se opět jednou s názory p. posl. Stříbrného... U nás vůbec není žádná chuť k diktatuře, tím méně k takové, jíž by stál v čele p. Stříbrný... Ten fakt, že »České slovo« (takové) fantasie považovalo za docela vážný politický návrh a jako takový je otisklo, odhaluje vyšší míru zmatenosti názorů o tom, co si demokratický stát, za jaký chceme být považováni, může a nemůže dovolit. Českoslovenští socialisté dnes už nenavrhují jen stupínek k mussolinismu, nýbrž důkladný stupeň... Zdá se, že některým lidem jen vypověděly nervy, když musili jít z vlády.«

Prosíme, tento článek, veřejně obviňující p. Stříbrného ze snah po diktatuře, vydává nyní p. Stříbrný za jeden z důkazů, že Beneš chtěl oktroj! V panu Stříbrném je ztracen rozhodný talent pro obor groteskního humoru.

Jestliže někdo nosí v srdci oktroj, bude ovšem usilovat připravit takovou situaci, aby se v ní oktroj zdál nevyhnutelným. Vraťme se do situace r. 1926. Stříbrný sám ji líčí takto:

»18. března došlo k jmenování nové úřednické vlády. Mezi stranami byla proti ní krajní předpojatost. Prohlašovaly, že ji nebudou podporovat. Novou vládu ale nebyly schopny utvořit... Bylo nebezpečí, že sněmovna vysloví úřednické vládě nedůvěru... Za tohoto stavu není divu, že odpovědní politikové musili uvažovat, co bude pak — selžou-li ústavní prostředky. Proto uvažovalo se o eventuálním oktroji.«

Za této situace byl Beneš v úřednické vládě a nehnul ani prstem, aby jí ztížil posici a připravil situaci, ze které by bylo jediné východisko: oktroj. Zato p. Stříbrný byl mimo vládu a velmi rozlozen. Bylo skutečně nebezpečí, že sněmovna vysloví vládě nedůvěru. Ale p. Stříbrný by o tom neměl mluvit tak neosobně. On, jenž sám přiznává, že nejistota posice vlády Černého byla hlavním důvodem k úvahám o oktroji, podnikal vše, aby autoritu vlády Černého podkopal a svou stranu postavil do boje proti ní. Právě p. Stříbrný hnul tehdy konflikt na ostří nože a vytvářel oktrojovou situaci. Napsal ministerskému předsedovi Černému onen známý list, ve kterém mu vypovídá podporu i styk. Byl z nejuhlavnějších nepřátel úřednické vlády. Je samozřejmo, že kdo tehdy chtěl oktroj, pracoval k zostření situace. Byl to Stříbrný, nikoliv Beneš, jenž tehdy činil toto vše, čeho bylo třeba k vytvoření oktrojové nálady. Stříbrný prý chtěl oktroj a Beneš chtěl oktroj: nenalézáme-li však nikde stop po Benešovi, je stop po Stříbrném plno. Dr. Beneš byl a je poslední, kdo by mohl doufat, že mu bude dovoleno dělati nějaký oktroj. Na to, jak známo, má příliš mnoho nepřátel mezi těmi, s nimiž by musil oktroj dělati. Pan Stříbrný přišel z Pětky, naplněn přesvědčením o nedostatečnosti volebního řádu. To bylo východisko oktrojové psychologie. Pan Stříbrný už před r. 1926 dělal vše možné, aby volební řád změnil. Návrh volební reformy z r. 1925 měl v něm hrdého otce. V panu Stříbrném dávno už byl duch tohoto experimentování. To ví o něm celá veřejnost. Ale o Benešovi neví nic takového. Ani p. Stříbrný nemůže uvést, že by Beneš byl pro přípravu oktroje hnul prstem. Hýbání prstů p. Stříbrného lze už lépe spočítat. Nejde v celé té aféře o oktroj: některým lidem jde o to, aby uspíšili zaslíbený den, kdy Beneš přestane být ministrem. Zkoušelo se to dříve jinak, zkouší se to nyní oktrojovou aférou.

—fp—

P O Z N Á M K Y

Oslavujeme jubileum.

»Literární rozhledy«, jeden z těch nakladatelských časopisů, kterým jsme věnovali zmínku v »Nutné kapitole o kritice«, přináší zprávu:

»K třicátce Konstantina Biebla vrátí se Fr. Kovárna vzpomínkou v březnovém čísle.«

Lze očekávat, že k třicátce Fr. Kovárny vrátí se potom vzpomínkou Konstantin Biebl v dubnovém čísle. Tady je už opravdu na čase, aby se lidé sešikovali a řekli zcela nezdvořile: dejte nám pokoj se svými osůbkami. Aby básník jubiloval už při dokonání roku třicátého, to je trochu neslušné vybírání záloh na nesmrtelnost, a stalo se to možným jen v době, kdy vycházejí nakladatelské časopisy, které místo kritiky zavedly feuilletonistické nimránání v osobním životě autorů. »Lidové noviny« snaží se o způsob neoslavovatí padesátek a počkati s oslavami raději na šedesátku; mají pro to dobré důvody: v padesáti letech je člověk teprve uprostřed svého díla, padesát let není u zdravého člověka žádná zvláštní událost. Na druhé straně tvoří se tedy naopak tradice oslavovatí už třicátky. Je to další krok na cestě osobního nimránání s autorem a neobyčejný nemrav. V třicítce letech bývá člověk ještě často vyjeven jako březnový zajíc. Ne, nebudeme se klaněti básníkovi třicátce. Je to podivné:

v době, kdy babičky jsou tak mladé, že jezdí po lyžích, básníci tak sestarali, že oslavují už svou třicítku. Jubilují v službách nakladatelů, kteří tímto způsobem dělají reklamu. Kdyby kultura nakladatelských časopisů se byla rozmohla jen o trochu dříve, byl by nepochybně p. Teige honosně oslavil dosažení svého pětadvacátého roku a jeho přátelé by byli vydali k tomuto významnému dni tlustý sborník: Blížíme se dobám, kdy budeme čísti:

»Básník oslavil v úzkém kruhu přátel své dvacáté narozeniny. K zpravodaji našeho listu se vyjádřil, že ne bez uspokojení pohlíží na svou minulou dráhu, a s lehkou melancholií vzpomenu svého mládí. Mezi došlými dary zaujímala význačné místo první britva.«

Minulé generace měly tisíckrát tvrdší život, a nebylo jim to k neprospěchu. Dnes nakladatelé strkají ve svých časopisech už literárním kojencům do úst cumlíček veřejného uznání. V této atmosféře rodí se nějaké rozměklé, ješitné literární pokolení, které se ustavičně shlíží v zrcadle; v třicíti letech připadne na každý řádek, který oni napsali, sto řádek, které jiní napsali o jejich osobách.

Ještě o prof. Pekařovi.

Projevili jsme v minulém čísle nelibost nad způsobem, jímž naše pokrokové kruhy jednají s prof. Pekařem, a řekli jsme, že z toho nemůže vzejíti nic dobrého ani pro věc pokroku ani pro věc vědy. Těší nás, že můžeme citovati objektivní hlas »Volné myšlenky«, která v boji pro pokrokářství a proti katolicismu je jistě krajně angažována. Tím více chvály zaslouží, dovedla-li se povznést k tomuto nestrannému stanovisku:

»Prof. Pekař patří mezi nejkonservativnější naše vědce a vzbudil již nejedním ze svých spisů (Pozemková reforma, Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém, Bílá Hora a poslední i kniha Jan Žižka) vzrušení ve světě odborném i neodborném. Bylo z toho již hodně polemik, žel, že více politických, než vědeckých. Je pravda, že prof. Pekař vykládá historii duchem docela jiným než je dnes obvyklé, ale z toho neplyne ještě, že by boj s jeho teoriemi měl být proto veden osobně a nejméně. Neposlouží věci pokroku, čerpají-li pokrokoví žurnalisté, potírající Pekaře, své znalosti jeho názorů místo ze spisů prof. Pekaře z klerikálních listů, které obratnou volbou citátů dávají jim zbarvení poněkud výraznější, než činí sám Pekař. A je rozhodně škodlivé jak věci pokroku, tak i vědy samé, jestliže vysokoškolská učitelé táhnou do boje proti Pekařovým teoriím tak neodborně a osobně, jako učinil doc. dr. Chalupný na schůzi Masarykovy sociologické společnosti. Prof. Chalupný chtěl hájiti věc pokroku proti Pekařovi a zapomínal, že ve vědecké otázce jde především o pravdu a její správný výklad a že právě věc pokroku je naléztí tuto pravdu a její výklad, necht i by se přičil běžným názorům a i kdyby snad výsledek zkoumání byl trochu nepřijemný. Je nepochybné, že na př. teorie, jež vybudoval dr. Chalupný o Žižkovi svým spisem, vyšlým asi před čtyřmi lety, není možno držeti, a že v jeho pojetí je Žižka ještě více zkrešlen, než v pojetí Pekařově. Ale ponecháme-li i tuto otázku stranou (bude jistě zapotřebí věnovati jí jednou pozornost), nezbyvá než připomenouti, že první podmínkou vědecké (ostatně každé jiné) práce je ukázněnost. A dr. Chalupný svým vystoupením vědu a pokrokový tábor spíše diskreditoval, než mu prospěl.«

Stávka je krutá věc.

Těžaři, kteří v uhelné stávce protahují jednání, dobře vědí, že každý den bez práce znamená stupínek k hladu. Neboť při mzdě asi 800 Kč měsíčně, při plné zaměstnanosti 1000 Kč, lze velmi těžko zásobiti se pro případ stávky. Stávky v hnědouhelných revírech, jako je dnešní, bývají nejkrutější, protože zde obě

strany mají velké riziko. V mladém hnědém uhlí v téměř sopečném, geologicky neustáleném mosteckém revíru, v oblasti velkého zlomu Poohří, kde zemětřesení nejsou vzácností, kde vyvěrají horké prameny a kde podzemí je v stálém neklidu, je riziko práce i riziko kapitálu daleko větší než v geologicky klidném kamenouhelném revíru ostravském, hornoslezském a podobně. Tvoření důlních třaskavých plynů, které je zde daleko hojnější, než kdekoli jinde, ohrožuje život horníkův právě tak jako ohrožuje investice kapitálu. Při tom vytěžené uhlí je méně hodnotné než uhlí kamenné, odbytiště daleko menší. Stojí-li proti sobě práce a kapitál, ohrožené v existenci, nelze se diviti pravidelně dlouhému trvání stávek, úpornému vedení mzdových sporů v hnědouhelném revíru. Ale jedno přece nemůžeme pochopit. Horníci žádali před vánoci jednou pro vždy přírůstek ve výši 400—500 Kč na osobu. To bylo zamítnuto a dnes — ale již pro jiné požadavky — stávkuje 30.000 dělníků. Kdyby bylo tehdy dáno těch 400 Kč, značilo to výdaj 12 milionů Kč. Zisk čtyř největších těžařských společností činil roku 1926 21 milionů Kč, kdežto při stejných mzdách činil před čtyřmi roky polovinu. Bylo by tedy těžařům stále zbylo ještě 9 milionů čistého zisku a nemuselo dojít k stávce.

J. H.

Jak jsme pochodili.

»Lidové listy« napsaly, že »Přítomnost« přizvukovala r. 1926 »Českému slovu« v jeho psaní pro oktroj. Požádali jsme katolický orgán, aby nelhal. Myslíme, že bychom měli čtenářům podat zprávu, jak jsme pochodili. Ovšem, že špatně. »Lidové listy« dále libují si v tom, dělati z našich dvou článků, které byly od začátku do konce prudkou polemikou s oktrojovými plány »Českého slova«, přizvukování těmto plánům. Poněvadž není zákona, který by někomu zabraňoval, tisknout na svém papíře nějakou lež třeba desetkrát po sobě, vzdáváme se tohoto marného boje, velmi závidíce svým čtenářům, že nemají ve svém povolání co činit s takovými ničemy jako my.

Politika a rozhlas.

Jest takové pořekadlo: pro samý les nevidí dříví. Vše, co se točí kolem rozhlasu, jest tak násilně, nevěcně naraženo na kopyto politické, že pak nepoznáme, kdy v našem rozhlase jde skutečně o závažné otázky politické. Uvedme příklad: Pan Hruška, který někdy zpívá v rozhlase, přidal na konec jedné produkce jakousi písničku, která prý urazila katolické city. Z písničky pana Hrušky se stala aféra. Snad bude mít ještě dozvuky v parlamentě. A zatím co se bude bojovati pro a proti panu Hruškoví, unikají hezoučky jiné, závažné otázky našeho rozhlasu. A to otázky politické. Jest to především otázka organizace celého našeho rozhlasu. Rozhlas poslouchají statisíce. Správná rozhlasová politika státu spočívá v tom, že se postará, aby každý občan snadno mohl poslouchati domácí stanici. Nás interesuje to, že Maďarsko zneužívá svého rozhlasu politicky. Dalo svůj rozhlas do služeb věci, pro kterou pracuje Rothermere. Tento maďarský rozhlas jest velmi dobře slyšitelný na Slovensku. Zaplavuje-li Maďarsko naše Slovensko tendenčním rozhlasem, pak jest zájmem státu, abychom se postarali, aby Slovensko a Podkarpatská Rus měly dobrý rozhlas český, slovenský. Dosud tomu tak není. Své pohraniční kraje rozhlasově přenecháváme zemím cizím. Naši lidé v pohraničí neslyší rozhlas český nebo slovenský. Slyší však dobře rozhlas vídeňský, polský, německý, maďarský. Síť rozhlasových stanic jest chudičká, a stanice slabé a nedokonalé. My tak tak že svými vysílacími stanicemi zachytíme dobře střed Čech, střed Moravy a okolí Bratislavy. Druhé a choulostivější krajiny přenecháváme rozhlasu, který má své stanice mimo naše hranice státní. I kdybychom uznali, že ne každý rozhlas chce kaziti dobrou věc rozhlasu špatnou politikou, jako to dělá Maďarsko, není bez významu, je-li od-

kázán malý český člověk, a drobný posluchač slovenský, německý na rozhlas cizí. Je to povinností rozhlasové politiky a správy, aby umožnila dobrý poslech po celé země z domácích stanic. U nás jest to opravdu zájem států. Není lhovost, poslouchá-li slovenský nebo maďarský člověk na Slovensku Pešt, nebo mohl-li by poslouchati silnou stanicí bratislavskou. Ale to jsou otázky, které nezajímají. Pan Hruška, jeho aféra, to jest jiné sousto.

Pro spěch, aby bylo využito případu pana Hrušky, zapadla i jiná zprávička velmi pozoruhodná. Byla to zpráva o prohlídce v přeloučské radiotovárně, kterou dnes má firma Siemens a Halske, když před tím na ní měla zájem lidová strana. Ovšem, lidová strana jest v těchto věcech nehovorná. Nerada se pouští do hovoru o přeloučské továrně a o tom, jak se dostala do rukou říšskoněmecké firmy. Jisté že sem nepřišla firma Siemens a Halske jen proto, aby pomohla jedné továrně z nesnáží. Věc byla interpelována v parlamentě, ale jasno dosud ve věci není. Tu již se nejedná o věc čistě politickou. Jest to věc stranicko-politická. Ovšem: otázkou čistě politickou jest, jsou-li tu takové národohospodářské důvody, které nás nutí, abychom řadu Siemens a Halske otevíraly dvěře tak dokořán.

Ale i jinak jest v našem rozhlasu mnoho otázek velmi důležitých. Ale jest to tak: chytíme se maličkostí, abychom zapomínali na otázky opravdu důležité.

K. T.

Vídeň či Ženeva?

Především nutno konstatovat, že myšlenka přenést sídlo Společnosti národů do Vídně není původu politického, ač ovšem svým dosahem dotýká se zájmů politických. Dotýká se jich však takovým způsobem, že by nikdo se zúčastněných fedrovati ji nemohl. Nápad vyrostl z konkurenčních bojů o projekt nového, definitivního paláce Společnosti v Ženevě. Zde se potíralo ostře nejen několik návrhů a uměleckých směrů, nýbrž i několik zájmových skupin ve Společnosti národů, a různé státy a národy považovaly to za otázku prestižní. A tu si nějaká vtípná a praktická hlava vymyslela, že je zbytečno stavět nákladný nový palác, k vůli němuž vzniká již předem tolik zlé krve, když je ve střední Evropě město plné opuštěných paláců — Vídeň. Není docela jisto, jaká to byla vtípná hlava, takové nápady bývají anonymní, ale je pravděpodobno, že v tom byla opravdu první hlava toho amerického žurnalisty, který se nejvíce o publicitu věci přičinil. Pro Američana je Rakousko totéž jako Švýcarsko a celá střední Evropa nic jiného než jedno teritorium. Vídeň je proti Ženevě laciná, a vídeňský náhrdek požívá světové pověsti svou přívětivostí. Na Ženevany jsou po té stránce určité stížnosti. Také spojení prý není odtud nejlepší, kdežto rakouská vláda by si zajisté vzácných hostů jinak vážila a učinila pro jejich pohodlí vše, co by jim viděla na očích.

Byl to celkem účet dělaný bez hospodáře. Nikdo se ve Vídně neptal, chtějí-li tam Společnost národů jako nájemníka císařského hradu, nikdo také nepodával žádný návrh ani Radě S. N., ani kterékoliv velmocenské kanceláři. Vše zůstávalo, tak říkajíc, v politických a žurnalistických kruzích. Mluvilo a psalo se o tom jako o thematu nad jiné zajímavém, a politické komentáře se navazovaly o závod. Byla to přímo školní úloha ze zahraniční politiky. Co by to znamenalo, kdyby se Společnost národů přestěhovala do Vídně. Komu by to prospělo, komu uškodilo, co by se tím získalo, co ztratilo. Nebylo nic divného, že někteří duchaplní Pařížané přišli na to, že Společnost národů v hlavním městě Rakouska představovala by nejlepší pojištění proti »Anschlussu«. Přece by se nikdo nedopustil takové svatočkrádeže, aby ji zašantročil s celým inventářem do Německa. Ovšem že naopak plynulo zas odtud, že Němci a připojení naklonění Rakušané musí proto být proti sídlu Společnosti ve Vídně a Malá dohoda, hlavně Praha, resp. Dr. Beneš to zas musí tajně

fedrovat. Kancléř Seipel prý jel do Prahy jen k vůli tomu a jako starý odpůrce »Anschlussu« byl jistě s to s Dr. Benešem se spojit. Je zajímavé, že nikoho nenapadlo starat se o Anglii, ač v sekretariátu i Radě hraje prim! Bylo to zkrátka docela nevážené, a diví-li se dnes »Berliner Tageblatt«, že dr. Beneš nevyslovil se dříve proti tomuto plánu a nechal si tiskem přičítat jeho patronování, možno se jen diviti tomuto podivu. Naše listy zaznamenávaly tyto kombinace jen z povinnosti referentské. Listy s německým čtenářstvem jako »Prager Presse« přirozeně obšírněji. Bít do projektu nebylo ovšem pro nás důvodu, již ze zdvořilosti za Rakouska, ale věděli jsme od první chvíle, jaký je pravý ráz věci a zejména jak je nesmyslné očekávat, že by evropský západ dopustil takové vychýlení tradičního střediska a opuštění neutrální půdy švýcarské.

R. P.

Obecní volby

konaly se minulou neděli v několika městech. Zdá se, že se opakují v nich jednotlivé rysy říjnových obecních voleb: národní demokracie získává oproti volbám z r. 1925, které představují její nejnižší bod. Její přírůstky jsou zisky z vášnivé nacionalistické kampaně, kterou zahájila po prohraných volbách r. 1925. Je patrné, že fašisté zatím volí národní demokracii. Postaví-li do příštích voleb fašistická skupina Gajdova vlastní kandidátku, nebude ani z národně demokratické regenerace nic. Ale i tak, s fašistickými hlasy, nejde národní demokracie nikde nad své výsledky z r. 1923. Charakteristickým rysem všech obecních voleb — také z minulé neděle — od r. 1925 jsou ztráty lidovců a živnostníků. Lidovci platí za svou účast na vládě pravice ztrátou popularity ve vrstvách drobných lidí, živnostníci za to, že ve vládě nemohou splnit, co slibovali v opozici. Také komunisté vykazují mírný, nikterak sensační úbytek hlasů. Sociální demokraté mají pravidelný a také nikoliv sensační přírůstek. Ukazuje se, že volební výsledky národních socialistů jsou nejisté. Někde získávají, někde ztrácejí. Zdá se, že v některých místech krize strany není dosud úplně překonána. Národní strana práce vykazuje slušné výsledky na Moravě a na Slovensku, v Čechách nebylo její kandidatury pozorovat. Pokud se tedy Čech týká, je to trochu nebezpečná pasivita pro mladou stranu. Do jaké míry opozice získává hlasy proti vládnímu táboru, nedá se z roztroušených výsledků posoudit.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Komu patří československý průmysl?

XIV.

(Resumé.)

Po rozboru jednotlivých průmyslových odvětví zbývá nám říci ještě několik slov závěrem a zhodnotit v celku výsledky našeho šetření. Nemusíme snad znovu upozorňovat, že čísla, kterých se nám podařilo získati, jsou pouze přibližná. Ve většině případů byli jsme nuceni pracovati s kombinacemi, neboť nebylo ani dat o výrobě, ani přesného počtu zaměstnaného dělnictva, bylo nesnadno zjistiti namnoze i počet jednotlivých průmyslových závodů. Přesto se domníváme, že výsledky jsou dosti přesné. Ježto tato studie je prvním pokusem o zjištění národnostního rozvrstvení našeho průmyslu, jsme si dobře vědomi nedostatků, s kterými ostatně každá podobná práce musí počítati.

Ovšem, že naskytá se otázka položená již v titulu této práce: komu tedy patří československý průmysl? Odpověď není tak lehká, jak by se snad zdálo. Viděli jsme již v jednotlivých průmyslových skupinách, že bylo velmi těžko srovnávat průmyslová odvětví příbuzná a úzce souvisící, ježto nebylo žádného společného měřítka, podle kterého bychom mohli srovnati. Tak na příklad nemohli jsme porovnatí hnědé uhlí s kamenným, bavlnářství s vlnářstvím, je naprosto nemožné srovnati jinak než pouhým odhadem jednotlivá odvětví bílé konfekce, chemického průmyslu atd. Jak máme tedy srovnati celý průmysl československý, abychom došli k nějakým závěrečným číslům? Jediným měřítkem, společným všem průmyslovým oborům, byla by hodnota vyrobeného zboží. Také toto měřítko není absolutní, protože hodnota jednotlivých statků není pevnou veličinou, nýbrž mění se dle konjunktury, jednak množství vyrobeného zboží podléhá tímž vlivům, takže, kdybychom chtěli býti přesní, museli bychom vypočítati výrobu alespoň pěti let a dle této výroby průměrnou hodnotu jednotlivých druhů zboží v téže době. Tato práce je naprosto nemožná. Poradní sbor pro otázky hospodářské zabývá se přípravami k jakési národní hospodářské konferenci, která má zhodnotit výsledky ženevské a stockholmské pro Československo a snaží se proto zjistiti výrobní data našeho průmyslu. Již v prvých schůzích zvláštní komise statistické bylo konstatováno, že výrobní data lze zjistiti pouze tam, kde vede statistiky finanční správa pro účely spotřebních daní. Zjišťování výroby v jiných oborech je možné pouze odhadem, namnoze velmi složitým, při čemž nutno počítati s výsledkem pouze pravděpodobným. V některých oborech však zjištění výroby je objektivním způsobem naprosto nemožné: v chemii, konfekci, v průmyslu kovodělném a dřevo zpracujícím. V Německu koncem roku 1927 pokusili se o zjištění výroby, při čemž však došlo mezi dvěma autory, kteří zjištění prováděli, k diferenci několika miliard marek. Kdybychom i na krásně tedy odhadli výrobu, používše opět různých zjišťovacích metod, zavedli bychom do pravděpodobnosti našeho zjišťování národnostního další pravděpodobnost, čímž závěrečná data stala by se velmi pochybná.

Chceme-li tedy srovnati navzájem jednotlivá průmyslová odvětví a stanoviti konečný výsledek, zbývá nám jediná možnost, mající konečně větší cenu, než akademickou: srovnání dle počtu dělnictva. Toto srovnání má pouze jediný význam, totiž vzhledem k sociálnímu postavení dělnictva, k jeho poměru k zaměstnavateli. Jinak nemůže býti počet dělnictva měřítkem srovnávacím, neboť stačí upozorniti na rozdíl v práci horníka a jemného mechanika, na rozdíl v práci dělníka v závodě vybaveném všemi moderními stroji a v práci prováděné ručně. Nelze srovnávat dělníka v průmyslu nábytkářském s dělníkem v čokoládovně, práci sazeče s prací dělníka v hutích a pod. Společným rysem všech těchto dělníků je však jejich závislost na kapitálu, jejich sociální postavení. Zjistíme tedy jediné to, kolik dělníků má českého a slovenského, kolik německého a maďarského zaměstnavatele. Srovnáme-li všechna zjištěná a odhadnutá čísla o počtu zaměstnanců v průmyslových závodech, vidíme, že na české a slovenské zaměstnavatele připadá okrouhle 400.000 dělníků, naproti tomu na německé a maďarské zaměstnavatele přibližně 650.000 dělníků. To jsou

okrouhlá čísla, vztahující se pouze na průmysl. Statistika sčítání lidu uvádí daleko větší počet průmyslového dělnictva, t. j. asi 1,400.000 osob. V této statistice však jsou i živnosti, které do naší úvahy nespádají. Docházíme tedy k závěru, že podle počtu příslušného dělnictva připadá na německý a maďarský průmysl přibližně 60 procent, na český a slovenský 40 procent.

Jaký význam mají tato čísla? Především varujeme velmi naléhavě před každým přeceňováním tohoto závěru. Dr. Hotowetz upozornil již před válkou u příležitosti sporu o dodávku rour pro pražskou obec mezi domácím německým a zahraničním podnikem, že otázka, komu patří průmyslový závod, je daleko méně naléhavá, než otázka, kde tento závod leží. Neboť zisk, který připadá vlastníku průmyslového podniku, je nepatrný v porovnání se zaplacenými daněmi, dávkami a mzdou. Upozornili jsme na tuto okolnost již v úvodu, kde jsme poukázali na hospodářský význam velkých průmyslových závodů, které se objektivisují a znenáhla splývají vždy se státem, v jehož rámci trvají. Přes to není z mnoha důvodů lhostejné, patří-li průmysl Němcům nebo Čechům. Víme, že před válkou byly bohužel velké průmyslové závody v českých krajích baštou germanisace. Jestliže uprostřed ryze českého semilského kraje našli jste průmyslový závod a dělnickou kolonii Iserthal z Bismarkstrasse a Wilhelmstrasse, jestliže v českém kraji u Nové Paky překvapil vás Mastig, ve kterém jste s údivem zjistili zpitvořený Mostek, ale Mostek s německou školou, něm. továrnou a zakříknutým českým dělnictvem, byly to jen důkazy toho, že není zcela bezvýznamné, komu patří průmysl. Netřeba mysliti hned na války, pokládáme-li za krajně důležité, aby průmysl strojní a průmysl chemický byly pokud možno v českých rukou.

Jak dalece má nám býti lhostejné, patří-li průmysl Němcům nebo Čechům, závisí od poměru československých Němců k republice. Jestliže tento poměr bude kladný, jestliže můžeme doufati, že stane se snad časem také srdečný, že pozitivní spolupráce Němců s námi nebude jen otázkou vypočítavosti a rozumu, nýbrž také věci citu, pak nám jistě může býti více méně lhostejné, komu náš průmysl patří. Dokud však se musíme obávatí zatažení československého průmyslu do sféry zájmů průmyslu říšsko-německého, potud musíme střežiti jeho národní příslušnost žárlivě, protože nemůžeme obětovati svoji hospodářskou samostatnost, která je základem našeho mocenského postavení a naší samostatnosti politické.

Přehlížíme-li výsledek našeho zjišťování, můžeme konstatovati jistě s uspokojením, že průmysl — byť i německá převaha byla ještě značná — přece jen z velké míry je v českých rukou, daleko více, než se mnohdy domníváme. Kdyby bylo možno zjistiti tak jako jsme to učinili dnes, stav předválečný, viděli bychom úžasný postup pronikání českého kapitálu, který ani zdaleka se dosud nezastavil. Je to přirozený a logický důsledek vývoje, který počíná dnem naší samostatnosti a který bude pokračovati, až se vyrovná vzájemnému poměru obyvatelstva. Věc, které však nemůžeme nikdy pustit se zřetele, je otázka cizího, zahraničního kapitálu v našem průmyslu a jeho pronikání k nám, ať již je to kapitál německý nebo francouzský a anglický. Neboť — ať je průmysl český nebo německý: v prvé řadě musí býti československý.

LITERATURA A UMĚNÍ

Jan Münzer:

Švejk v Německu.

I.

Německý překlad Haškova Švejka má svou historii. Když Haškův nakladatel po Švejkově úspěchu v jeho domovině pojal úmysl vydat jej německy, nastala mu krušná pouť za překladatelem. Za krátký čas nebylo v Praze obou řečí, české i německé, znalého literáta, jehož by nakladatel nebyl požádal o provedení překladu. Není bez zajímavosti, že tlumočnické poslání židů mezi českou a německou kulturou projevilo se i v tomto případě: většina literátů, již pro překlad přišli v úvahu a jež nakladatel také vyhledal, byli židé. Ale právě tato okolnost nebyla věcí na prospěch, neboť mnozí z těchto překladatelů, ač byli především kvalifikovaní, odmítli, jak myslím, z odporu proti přílišné lidovosti Haškovy mluvy, jež se přičila jejich vystupňovanému estetickému cítění. Druzí pak projevili sice ochotu knihu přeložit, vyžádali si však některé změny a delší lhůtu než kvapící nakladatel chtěl povolit. Tak se stalo, že se překlad na škodu věci samé dostal do rukou méně povolovaných.

Toto bylo nutno předeslati, aby si čtenář uvědomil, jak silný asi byl v Německu dojem z Haškovy knihy, dosáhla-li za nevalně příznivých okolností tak značného úspěchu. K nim nutno pak přičísti ještě jednu, již mnohý považoval před uskutečněním německého vydání za nejzávažnější: protirakouskou a protiněmeckou tendenci Švejka. Nikdo nevěřil, že by se sebe svobodomyšlnější Němec dovedl přes ni přenést, každý očekával, že německá literární kritika i obecnost budou proti Švejkovi protestovat. Tito pesimisté zapomněli dvojí: předně, že Švejk jako součástka bývalé rakouské armády a odhalitel její pravé tváře musil se setkat s zájmem právě tam, kde se věřilo, že světová válka byla Německem prohrána alespoň částečně vinou Rakouska; za druhé, že Švejk, ať je jeho literární hodnota jakákoliv, je kniha ohromně zajímavá, kniha s neobyčejně bohatým dějem a neobyčejně zábavně psaná. Švejk je humoristický román a stanovisko k němu je různé podle toho, klade-li se důraz na slovo »humoristický« či na slovo »román«. Ale ať je kompozice Švejka jakožto románu sebe vadnější, nepopíratelnou skutečností zůstává, že Hašek v něm vytvořil lidský a lidový typ, což je více než dost, aby v jeho díle byl spatřován umělecký výkon. Toto stanovisko zaujímá take veskrze ona část německé literární kritiky, jež Švejka přivítala příznivě:

Nenalezl jsem v celé literatuře protějšku k této knize... Pan Švejk je hloupě vychytralý, maličký, zcela ihostejný ke všemu, co se s ním děje, ale pln zájmu o všechno, co se děje kolem něho. Kde u jiného nastupuje pathos, tam pomrkává s dobrosrdečnou rozvážností, a člověk se leckdy při tak dokonalé bezstarostnosti táže, nezertuje-li. Nikoliv, je mu pouze lehký u srdce. Tohoto Švejka postavil tedy autor do světové války, a tu se stane, že malý Čecháček přelstí celou rakouskou monarchii, což není tak těžké — a víc: že ji ovládne, že se jí s nejnevinější tváří posmívá a že všechno ztrácí svůj význam před tímto idiot-

sky vychytralým chlapíkem, vítězství, porážka, čest, sláva, generál i ošetřovatelka. Rozmluvy pana vojáka jsou vesměs provátý hravým blbnutím, při každém obratu přepadají jej vzpomínky na jeho ulici a jde-li do tuhého, začne svému užaslému partneru předkládat historky... Úplnou zvláštností této knihy je její humor, jenž je půvabnou směsí lahvového piva a likéru. Nejen Švejk je blbý, stejně blbý je i malý svět, jenž tu je stažen před naše oči: pokroucený, zkrivený a kosý a příšerně pravdivý. Mezi řádky kvasí výsměšek a tak nenávislné opovržení Rakouskem, militarismem, válkou a celou militaristickou parádou, že by autor, kdyby Ludendorff nebyl upláchl do Švédska, byl musil dosáhnout věku Metuzalemova, aby mohl všechno odseďet... A jen tak mimochodem vypravují Švejkovi soudruzi své osudy, jež jsou ve své nesmyslnosti, mučivosti a šílenosti nejkrvavější satirou na císařské Rakousko, již jsem kdy viděl. Především proto, že s celou tou motanicí se nedělá rámus. Bláznovství zůstává tu podkladem všeho ostatního... Švejk je malý člověk, jenž se dostane do ohromného dění světové války, jak se tam většina lidí dostává, bez viny, nevědomky a nečekaně, bez vlastního přičinění. Najednou je tam, a ostatní střilejí. A nyní postaví se tato hromádka neštěstí proti velmoce země a říká, potutelně pomrkávajíc — a špatně oholena, tichým hlasem pravdu... Zatím co onen polní kurát Katz je naplněn pouze alkoholem, žije Švejk jasně a rozvážně, jakýsi Vilém Tell na moři militarismu, poslední naděje rozumných. Odtud jeho ohromná popularita, odtud naše radost a odtud knockautování představení: jejich napřímená důstojnost se hrouť před tímto malým tlustým chlapíkem. Je vždycky krásné, je-li slabší silnější... Švejk pohlíží na všechno přívětivě, jeden zástupce militarismu znamená pro něho totéž co druhý, a v tom se k němu bezvýhradně připojujeme. Ale Švejk dělá něco, co není každému dáno: usmívá se přívětivě, je ještě o něco vychytralejší než ostatní a nepojímá nic vážně. A to je nejchytřejší ze všeho, co může udělat... Švejk je na půl milimetru vzdálen nesmrtnosti. Je příliš lokální. Cítí česky, což je přednost — ale cítí jen česky, což je nedostatek. V předmluvě plýtvá překladatelka poněkud silnými slovy a říká, co by měl říkat čtenář: Český Cervantes... a podobné věci. Známe přece úsilí malých států; Maďarsko sestává přece jen z »nejproslavenějších« umělců — a když opustili hranici země, není to ani z poloviny tak zlé. Hašek je veliký satirik — měl jen smůlu, že básnil v české řeči, z níž teprve musil být vydobyt, což je trpké. Kdyby byl psal anglicky, byl by tento muž získal světovou slávu. Nejen proto, že by mu miliony automaticky rozuměly — ale proto, že miliony cítí stejným způsobem jako on. Švejkovy city jsou universálně komické — jejich vyjádření sotva. A vysvětliti něco takového nelze. Švejk je o rozhodující odstín příliš provinciální... Nakladatel chystá ještě dva díly a já se těším, že je ještě neznám, že mne ještě očekává požitek z jejich četby. Doufejme, že budou sytější přeloženy... a že se změni úprava.

K. Tucholsky ve »Weltbühne«.

*

V nespočetných exemplářích rozšířena mezi Čechy, stala se tato nádherná, silná, geniálně zřetelná a vyposlouchaným životem k prasknutí a kvasivé beztvárnosti naplněná kniha dnes téměř humoristickým národním eposem mladé sousední republiky, tato povídka o blběm a dobrosrdečném, mazaném a smolařském důstojnickém sluhovi Švejkovi, jehož postava šíří kolem sebe téměř září české lidové písně... Haškova nejvlastnější genialita spočívá v jeho spravedlivosti srdce, jež se vůbec nestydí za zřejmý a otevřený rozpor se spravedlností hlavy. Miluje lid až k opojení. Toto opojení (jemuž často napomáhal alkoholem) je, co ho často přes dojetí, sentimentálnost a cholericke výbuchy opilce vyzdvihlo k tak geniálnímu jasnovidectví, že udivení zmlkáme. Nikdy snad ještě nebyl tajemný pojem »lid« formu-

lován tak přesně. Nejde tu o třídu, proletariát, sedláky či maloměstáky či spodinu: je to prostě «lid», jenž tu mluví, ve zcela jiném světě, zcela cizí mluvou srdce, s jinými myšlenkovými pochody, jiným právním citem, jinou zvědavostí i zvidavostí, jiným chápáním důležitého i nedůležitého; se zprávami i pověstmi, jež se bez telegrafu a telefonu — těch není v lidu — rozšiřují zcela jinou pohádkovou rychlostí... Švejkův život je boj na ústupu s nejkomičtějšími episodami. Ale hned se pozná, že neztrácí dech. »Páni«, s nimiž má co dělat, nejsou jistě chytřejší než on. Většinou pláčají ve stavu úplné opilosti. A jsou-li střízlivi, mluví ještě idiotstěji než v opojení... Švejk je jejich osudem. Stále znovu se namáhají, aby ho setřáslí. Švejk však se objevuje stále znovu... Je silnější než oni, poněvadž nikdy a ničím nemůže být oslaben, poněvadž stále znova vystupuje osvícen z půdy svého podzemního lidového světa jako z propadlístě na povrch. Je to Sancho Pansa bez Dona Quijota; aktivní Sancho Pansa, jenž se svým účelným, opatrným a úzkostlivým způsobem probouje světem. Je svému pánu, regimentu, poctivě a věrně oddán; ale znamená vždy jeho neštěstí...

Willy Haas v »Die literarische Welt«.

*

Švejk, tento clown boží, Sancho Pansa a Don Quijote v jedné osobě, stojí na výši Rabelaisově, Shakespearově, Grimms-Hausenově... Lid polykal jeho knížky. Řádní knihkupci považovali za zhola nemožné zabývat se Haškem. Hašek byl méněcenný. Diskreditoval Čechy. Byl nepohodlný a ošupačelý. Byl štváč. Byl defaitista. A ti kteří se potají kochali četbou Haška, styděli se za to, měli příliš úzký obzor, než aby zpívali chvalozpěvy. Nebyl pomazán. Nebyl s vyšších míst schválen. Nebyl poeta laureatus. (Při tom zapominají ti volové, že všechno to je jen otázku odstupu. Srovnejte stanovisko Němců k Shawovi se stanoviskem Angličanů k němu!...) U Haška člověk neví, má-li řvát smíchem či lítostí. Je to básník nepopsatelného formátu.

Hans Reimann »Stachelschwein«.

*

Tři spisovatelé zobrazili podstatu války nepřekonatelným způsobem: Henri Barbusse ve svém »Ohni«, Leonhard Frank ve své knize »Člověk je dobrý«... K těmto dvěma knihám, jež dnes zná každý přítel míru, přistupuje třetí, jež je jim úplně rovnocenná. »Dobrodružství dobrého vojáka Švejka ve světové válce« jmenuje se dílo, jehož autorem je příliš brzy zemřevší Čech Jaroslav Hašek (v originálu psáno důsledně Hacek).

»Deutsche Zukunft«.

*

Hašek vytvořil snad typ, jenž bude žít v světové literatuře jako Sancho Pansa, Oblomov nebo Leporello. Kniha líčí obdivuhodného hlupáka, jenž je však všemi mastmi mazaný, prohnaný filuta, jehož prostoduchost je tak nekonečná, že mu z ní vzniká prospěch a že mu pomáhá ze všech situací. Tento typ nebyl ještě nikde líčen. Byl přítomen v životě, v literatuře ještě nebyl. Hašek jej líčí s láskou a zalíbením básníka, dělá ze blbce mučedníka bez pathosu — s neobyčejně silným humorem, leptavým posměškem, skvělým nadáním pozorovatelským... Vidíme typ, ale v pozadí celý svět. Ohýbáme se smíchem, ale snad svědčí o neobyčejném básnickém nadání právě to, že někdo pronesl se smíchem tuto nejhroznější obžalobu. Tato kniha je klasická.

»Die Welt am Abend«, Berlín.

*

Přes všechno lokální zabarvení... jde tu o všelidsky hodnotnou knihu, za jejímiž slovy je cosi nevyslovitelného... Tato

groteskní kronika války bude svého času jistě náležet světové literatuře.

»Leipziger Neueste Nachrichten«.

*

Tento román je v nejkrásnějším smyslu slova biblií chudých. Přináší sbírku nepřekonatelných obřázků z dějin velké katastrofy křesťanského světa k poučení nízkých vrstev o mravech a zvyklostech lidstva za světové války let 1914—1918. To lze již dnes čísti v každé slušné encyklopedii na rok 1927.

»Vossische Zeitung«.

*

Švejk je řadový voják Evropy od roku 1914 do roku 1918. Je to kniha bez erotiky. Kniha o utrpení mužů ve válce... Švejk je na pochodu. Je na cestě, aby se stal lidovou knihou. Většího nic není.

»Literarische Rundschau«, Berlín.

*

Překladatelka nazývá v předmluvě humoristu Haška... českým Cervantesem. Německý čtenář, jenž vezme tuto knihu do ruky a začne svědomitě předmluvou, bude to patrně ze začátku pokládat za mírnou vlasteneckou nadsázku. Ale již na prvních stránkách knihy sezná, že zde mu je předkládáno něco zcela neobyčejného: onen vzácný druh humoru, jenž je prostoduchý i hlubokomyslný zároveň.

»Berliner Börsen-Courier«.

*

Hlupák Švejk odhaluje heroickou dobu jakožto nebetičnou hromadu hlouposti, jež ani na něho nestačí. Proti zdravému lidskému rozumu notorického blbce neobstojí velkolepá budova, již vytýčili historici, učenci, politikové, císařové, králové, presidenti, průmyslníci a básníci... Dobrý voják Švejk je již v takovém stupni hloupý, že se stává moudrým. Je ještě něco hloupějšího než hloupost: to je bláhovost. Světová válka byla jednou z nich. Švejk to dokazuje.

»Frankfurter Zeitung«.

*

Co znamenají všechny paměti a dokumenty, které jsou přece všechny subjektivně neúplny a objektivně podvodny, proti prostým zažitým infanteristům Švejka. Zde se podařilo něco, co se v této poctivosti, pronikavosti a hloubce podaří zřídka častěji než jednou dvakrát za jedno století... Dovídáme se tu znovu, že v úřadovnách a vojenských nemocnicích císařského Rakouska se děly ještě daleko horší věci než u nás... Švejk není tendencním dílem; vítáme jej jako geniální umělecký výkon...

»Literarische Rundschau«.

*

Němci z říše neměli před válkou o skutečném stavu Rakouska a hlavně o složení a schopnosti rakouské armády ani tušení. Armáda platila v Německu za paladium říšské idee rakouské... A na tom spočívala velká politika německé říše. Haškova kniha vypráví o rakouské armádě více než všechna díla členů generálního štábu dohromady. Neboť z ní poznáváme složení a ducha valné části c. a k. armády, totiž českých pluků... Národnosti podunajské říše žily vědomě ve stále silnějším odporu proti německví. O tom se vědělo v anglických redakcích, v Rusku a Americe více než v Německu. Kdybychom byli miliony Švejků z Čech, Moravy, Haliče, Ukrajiny, Chorvatska, Slavonska atd. za války správně poznali, byli bychom nahlédli, že válku nelze vésti dále. Dobrý voják Švejk vysvětluje nyní Němcům z říše poměry v rakousko-uherské armádě nejskvělejším způsobem. Ovšem příliš pozdě!

»Vossische Zeitung«.

*

Tuto knihu může čísti jen člověk, jenž je schopen pozorovati průběh světové války ve velkém i malém s shlediska, řekněme, nepřátelského. Člověk, jenž pod tlakem válečných poměrů nekonečně trpěl a jenž pro svůj světový názor, ne pro své smýšlení politické, vnímal ideu světové války se zadržovaným vztekem. Proto jevílo se mu všechno dění světové války jako jedna velká korupce. Všechna trpkost proměnila se v této knize v palčivou nepřekonatelnou satiru. Čeští literáti nazývají Haška českým Cervantesem; odvážné srovnání, jež tato kniha z části ospravedlňuje. Kdo jí chce čísti, musí zapomenouti žalobce nad básníkem. Především však musí se vyznačovatí onou duševní a mravní nepředpojatostí, jež si váží uměleckého díla i v takových výkonech, jejichž tendence se přičí jejich světovému názoru. Pro mládež se tato kniha nehodí.

»Tagespost«, Linec.

Josef Čapek:

Chaplinův „Cirkus“ a Chaplinův optimismus.

Bylo zvykem, přisuzovati Chaplinovi velmi vysokou procentní obsah blahodárného optimismu, ale zdá se, že tento úsudek, datující se z dob, kdy všechno, co se nám líbilo, bylo označeno za optimistické, a vše, co

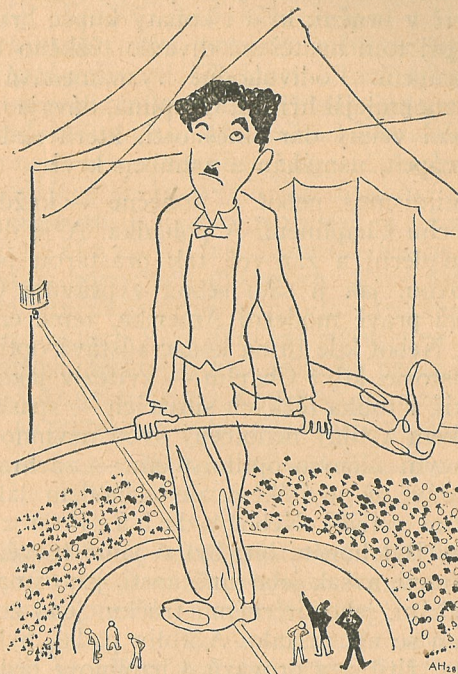

se nám nelíbilo, prohlášeno za pessimistické, není »Cirkusem« tak na celé čáře dotvrzen.

Oč jde v Chaplinově »Cirkuse«? Ba není tu třeba ani vykládati děj, neboť by bylo škoda připravovati čtenáře a pak diváky o řadu nepředvídaných překvapení, a ostatně tolik již si dovede každý milovník Chaplina vykombinovati, že tu především Chaplin hraje sama sebe, toho malého, ubohého Chaplina v nejsvízelnějších a nejkrutějších situacích, Chaplina, jak přichází z maléru do maléru a — jakž tak šťastně — vyvázne.

Je to už staré rčení, které praví, že »kdo uteče, vyhraje«, a je další stará fráze: »spasil se útekem«. Nuže, v prostředí, kde chudáka honí policajti i kapesní zloději pro nic za nic, kde prší kopance a políčky a kde je věru těžko najít kudy kam, se Chaplin ustavičně zachraňuje útekem, aby přicházel z jedné zadržané situace do druhé, aby dvacetkrát padal, než zvítězí útekem, aby nabral ran i strachu, co sám kolem sebe na-

tropí dosti boulí a malérů, a aby — prostáček ubohý — dělal ze sebe i mimikry, neboť takový je ten svět, v němž to Chaplin svede existovati, že prohaní chudáka

ulicí útrap a osudů, chystaje mu lécky ještě horší v koutech, kam se útekem uchýlí.

Není optimismem, že všechny tyto maléry jsou na výsost směšné. Nejvyšší útěšné na Chaplinovi jest, že všechna tato trápení, připomínající někdy až hrůzy snu, dovede snášet s dobrou myslí, s klidem a se svou zvláštní důstojností. Drobný šmathavý mužíček dětsky nevinných očí prochází situacemi, z nichž by se obyčejný řádný občan náramně brzy zbláznil, a zůstává při tom a po tom všem zcela kompaktní a zcela pohromadě. Hle, jde tu přímo o kůži a ještě se tomu všichni smějeme, a drobný mužíček vyhrál útekem, spasil se útě-

kem ze spárů zhouby a smrti; zvítězil, spasil se, je celý a neporušen: hle, než jsme se vzpamatovali, už zase důstojně šmathá zase ten malý pajdavý mužík s dětsky nevinnými očima dalším osudům s cesty a vstříc.

Netreba dokládati, že v tom je moudrost a zkušenosť prastarých pohádek celého sveta, kde chudák a prostáček s celou kúžou, s hladovým brichom a pri tom nejnevinnější dôverou v osud vychází z útrap, v nichž by princ i rytíř v brnění, král i bohatý kupec brzo zašiel, poskytuje pri tom neutěšené divadlo těžkého lidského zápasu a trápení. Podivuhodne vyznamenává tíž zlý osud svou znejmilejší hříčku, Chaplina, dávaje mu k tomuto trápení veliký dar směšnosti, která nedopouští, aby byl utrápen, usmýká a zahuben krví.

Tedy optimismus, neboť — konečně — každý z nás je snad trochu Chaplinem. A pohádka. A je divno, že tuto tak moderní a zároveň tak prastarou pohádku, právě takovou, jak ji sám sebou vypravuje Chaplin, nám podává právě moderní Amerika, země energie a tvrdé vůle. Neboť kde tu na konec zůstává optimismus komické historie, když Chaplin — zvítěziv jako dobrodružný rytíř v tolika těžkých situacích — spasený tolikerym útekem a silný nedotčený svou nevinnou důvěřivostí a svým věčným optimismem — zachraňuje se tentokrát právě už ne útekem, ale odchodem dalším dobrodružstvím vstříc? Neboť o d c h á z í t u z l o m e n é s r d c e. Byl honěn, bit, byl v jámě lvové, byl na vlások od smrti, avšak jeho směšnosti, jeho šmathavým hbitým nožkám, jeho titěrnému fráčku, jeho zobákovitým křápům se nic nestalo. Ačkoliv padal, byl kopán, byl mezi lvy, řítíl se s provazů. Chaplinově láskyhodné ubohosti a jeho dětsky nevinným očím se při tom nic nestalo. Ale byl mezi lidmi. A jeho srdce se zamilovalo. A tu zlý osud svou znejmilovanější hříčku opustil; k tomuto dobrodružství a k tomuto trápení nedal mu daru směšnosti, a Charlie odchází, propadá se za obzor se srdcem zlomeným. Malý ubohý mužiček, vykonavčiny a dobrodružství nejměšnější a veliká, zachází tudy do pláne, komicky šmathavý a pokoušeje si zatoučítí si hůlkou dalším osudům vstříc, zevně nedotčený. Ty bídné směšné boty, ta směšně řasnatá zadnice, ty to vydržely. Ale srdce nikoliv.

Tedy optimismus. Na celé čáře? Zdá se, že přece jen nikoliv. Optimismus darovaný jen pro diváky. Optimismus — a je ho dost — divákovi za vstupné. Dostalo se mu ho bezmála víc, než stačil sledovat. Ale na konec, když už vstupné dopršelo, když už se odchází, dává Chaplin divákovi nádvakem zlomené srdce malého mužička, který byl tak nevýslovně komický.

ŽIVOT A INSTITUCE

J. Reismann:

Z posledních stanic.

(Poměry v ústavech pro choromyslné.)

A si před dvěma roky vzbudila v široké veřejnosti veliký zájem líčení, která uveřejnil Albert Londres o poměrech ve francouzských ústavech pro choromyslné. Také u nás některé časopisy přinesly výňatky z této knihy Londresovy, bohužel však převážně takové, které vypočítány byly na lačnost obecnstva po sensacích, a méně takové, které týkaly se škod a nedostatků dnešní péče o choromyslné se stanoviska nepřepojatého, citlivého a kritického návštěvníka, jenž tuto

instituci vážně studuje. Snad není ani možno při pouhé návštěvě vystihnouti všechny nedostatky dnešní péče o choromyslné, ba tvrdím, že jest třeba jistý čas mezi choromyslnými žiti, aby se lékařům mohla říci pravda: že naše péče o choromyslné je v dnešní své formě nejen nedostatečná, ale dokonce mučením pro internované.

Již před válkou tvrdil a pranýřoval to jeden básník ve svém díle, označiv to jako ostudu do nebe volající, kterák psychiatrové představují si léčení duševních chorob. Pochybují, že se psychiatrové zajímali a zabývali mnoho onou učebnicí pro psychiatry («Lehrbuch für Psychiater»), kterou Altenberg napsal.

Za války byly ústavy pro choromyslné jakýmsi útočištěm různých »chytráků«, kteří předstírali nějakou duševní poruchu, aby nebyli poslání na frontu. Ovšem dělo se tak na újmu skutečně nemocných, kteří za strašného přeplnění všech ústavů musili jejich nedostatky tím více pocítovati. Po válce zmizeli sice oni simulanti, kteří chtěli se před frontou zachrániti, z ústavů, které jim často poskytly bezpečný útulek, ale zato vzrostl hroznou měrou počet skutečných psychos. Následky bestiálního vraždění ve válce se všemi průvodními zjevy projevíly se silným a rychlým vzrůstem duševních chorob. Bubnová palba a bombardování pumami a minami jednak zahubily výkvět naší mužské mládeže, jednak vrátily nám účastníky války s otřeseným zdravím a ty, kteří skutečně byli na frontě, se zničnými nervy. Ve všech ústavech pro choromyslné možno ještě dnes spatřiti velký počet mužů, kteří v nich tráví zbytek svého života, stížení nevyhláditelnou válečnou psychosou.

Mnoho-li bylo již napsáno o poměrech v našich trestnicích, kolik debat rozvířilo se již o »nedůstojných« poměrech v nich, jak často ujal se již tisk strádajících trestanců — ale o ústavech pro choromyslné bylo zachovááno dosud úplné mlčení, ačkoliv zde mělo by se pověděti a napravovati mnohem více nežli v trestnicích! V trestnicích, které ovšem vyžadují také některých reform, jsou konec konců jen provinilci, zločinci a škůdci, kdežto v ústavech pro choromyslné jsou internováni lidé nemocní, nevinní a bezbranní, kteří jsou svému okolí vydáni na milost a nemilost a nemají možnost si postěžovat. Neboť i když někdo jejich sebeoprávněnější stížnost nebo žalobu vyslechne, učiní tak s pochybnostmi, a věc bývá vyřízena stereotypním pomýšlením: »Ale vždyť je to blázen!« Z trestnic přijde do veřejnosti mnohem více zpráv než z ústavů pro choromyslné. Tyto jsou přece veřejnosti snáze přístupné nežli trestnice, přesto však ku podivu ještě žádá komise neuznala za vhodné podniknouti zde zevrubné šetření. A přece bylo důvodů pro to již dosti, neboť občas proniknou na veřejnost zprávy o bezdůvodném internování, o surovém zacházení s nemocnými, o špatné stravě (připomínám zde skandální případ berkovický, kde 611 osob onemocnělo otravou) a pod.

Hlavní zlo, kterým naše ústavy trpí, jest p ř e p l n ě n í. Uvažme, že brněnsko-černovický ústav stačí na 533 lůžek, má však nyní 612 pacientů a loni jich bylo přijato 840! Duševně choří vyžadují daleko více ohledů, klidu, péče a jistého pohodlí nežli jiní nemocní, neboť nejmenší maličkost je rozčiluje, prodlužuje léčení, způsobuje recidivu a vyvolává mnohdy i zuřivost. V našich ústavech pro choromyslné musí velká část nemocných spáti na zemi na provisorních nouzových lůžkách, jak

vysvítá na př. ze skutečnosti, že v ústavu černovickém jest nemocných o 35 procent více, než kolik ústav ten může pojmouti. Tento ústav jest ostatně stará barabizna, neboť byl založen roku 1863, a bylo by jistě již na čase, aby hlavní město země mělo ústav, ve kterém by mohlo aspoň umístiti ony četné nemocné, jež velkoměsto denně ze své společnosti vylučuje. Ředitelství zmíněného ústavu netají se také nikterak tím, že v případě epidemie došlo by tam přímo ke katastrofě.

V Praze jsou poměry, jak známo, stejně bídné, ne-li ještě horší. Příjímáči oddělení pro »nepokojné« pacienty, t. zv. »koridor«, má místo pro 30 lůžek, zpravidla jest tam však 60—70 nemocných. *Navštívil jsem všechny káznice v republice, ale mohu prohlásiti, že takového pekla a takové ostudy, jakou jest zmíněný pražský koridor, nenašel jsem v žádné káznici!*

Co vytrpí zde ubozí nemocní, kteří musí ležeti na zemi na špinavých kusech matrací, nedá se slovy vylíčiti. Do tohoto koridoru dávají se zuřivci, »přírůstky« na pozorování a všichni ti, jež není možno jinde umístiti. Můžeme si představit, kterak asi působí to na pacienta, jenž trpí jen neurasthenickou rozladěností nebo melancholií, lehkou psychosou, která projevuje se smutkem a úzkostí, octne-li se v prvních dnech v ústavu mezi 70 těžce nemocnými, křičícími, zuřícími a t. zv. »nepokojnými«, mezi nimiž dostane na zemi ustláno? Možno zde doufatí ve zlepšení jeho stavu? Příbuzní, kteří po třech nebo čtyřech dnech přijdou nemocného navštívit, dovídají se zde náhle, že stav se »změnil«, že nemocný stává se nepokojným, útočným nebo divokým. Považují to za příznak nemoci; lékař, který má několik set nemocných a nemůže ovšem věnovat jednotlivci tolik pozornosti a péče, jak by bylo zapotřebí, potvrdí toto mínění, a tak se stává, že stav duševně chorého se v ústavu často značně zhorší, místo aby se zlepšil. Vinny jsou tím však jedině poměry ústavu a nedostatek pravé péče, které v pražském koridoru dosud vůbec není.

Kdyby některý trestanec, loupežný vrah, musel ve své cele ležeti na zemi, přinášely by časopisy o tomto »barbarství« ihned dlouhé zprávy, ale že již po leta sta duševně chorých, kteří vyžadují největšího šetření, musí ležeti na zemi, jsouce »neklidnými« nemocnými znečišťování, olupování o noční klid, ohrožování, bití a často i zraňování — nad tím se ku podivu dosud nikdo nerozčiloval!

Za velkou vadu dnešního systému péče o choromyslné považují hromadné ubytování, řekl bych ve stáde, k němuž nemocní jsou nuceni. Jak již výše uvedeno, bývá v našich ústavech nemocný, který trpí nějakou akutní poruchou, uzavřen hned v prvních dnech po svém příchodu s nemocnými, kteří trpí chronickými duševními nemocemi. Ubožák, který si často velmi brzy se zděšením uvědomí, že je v »blázinci«, jest po dodání do ústavu ve společnosti nikoli jednoho nebo dvou, ale 70 nemocných, a to v místnosti, která jest posměchem vši hygieně. A zde jest »pozorován«, kterak na toto prostředí reaguje! Kdyby normální člověk se železnými nervy byl na jeden den do takového zvěřince zavřen, nemohl by zde zůstatí klidný, a nyní má se v tomto prostředí »aklimatisovati« nemocný, který trpí jen akutní lehkou chorobou a následkem toho jest předrážděn! Ten má zde zůstatí klidným? Právě nejcitlivější nemocní stávají se zde neklidnými. Jejich stav, ze kterého

by doma byli snad v několika málo dnech úplně vyléčeni, v tomto okolí se zhoršuje, neboť nemocný rozčiluje se hlukem, nedostatkem pravé péče, pocitem opuštěnosti, společností cizích lidí a touhou po svých, kteří sem nesmějí vkročiti, poněvadž předpisy to zakazují, a tak stává se, že lehká psychosa mění se velmi záhy v těžký případ zuřivosti. Okolnost, že naši lékaři dosud nepřišli k poznání, že »přírůstek« měl by býti v prvních dnech pokud možno i s o l o v a n ě od ostatních pozorován, potvrzuje, jak oprávněna jest výčitka proti psychiatrii pronášená: že podává toliko diagnosy, ale nemá léčebných úspěchů. Klid a pokud možno nejmeně rozčilování jest hlavním lékem při lehkých akutních poruchách duševních. Naše ústavy pro choromyslné zaviňují opak, oddalujíce vyléčení, poněvadž poměry v nich jsou skutečně středověce zaostalé. První reformou těchto ústavů mělo by proto býti odstranění stádového ubytování internovaných a zejména změna příjímáčiho oddělení.

Další pozornost měla by býti věnována personálu ošetrovatelskému, který jest nedostatečný jak co do počtu tak i co do svého školení a předběžného vzdělání. Ošetřovateli v ústavech pro choromyslné nemají býti ztroskotané existence, které to v životě nemohly nikam přivésti a nyní dávají přednost »jistému chlebu s pensí v některém zemském ústavu«, ale lidé pro toto povolání skutečně schopní. Ošetřovatelé v ústavech pro choromyslné nemají býti lidé s krutými instinkty stejně jako takovými nemají býti strážcové ve věznicích, nýbrž lidé mírní a soucitní. Zde jest třeba také velké nápravy. Nešvar zpropitného, které ostatně jest zakázáno a kterým chudší pacienti nejvíce trpí, musí nadobro zmizeti, zato ošetřovatelé měli by dostávatí slušný plat, aby mohli žítí způsobem člověka důstojným. Také denní služba, kterou musí vykonávatí, jest příliš dlouhá, neboť pobyt mezi choromyslnými jest namáhavý a působí ničivě na nervy, nač by měl býti brán zřetel.

Pomíjeje prozatím ještě četné jiné okolnosti, které by rovněž vyžadovaly rychlé a důkladné nápravy, chci zmíniti se ještě krátce o t. zv. »soudních komisích«, jež jsou dnes pouhou formalitou a diagnosu ústavních lékařů často lehkomyšlně podpisují. Soudní komise měly by býti něco jiného, nežli čím jsou u »Švejka«: fraškou. Příliš často hledí se příbuzní a mstiví nepřátelé zbaviti někoho, kdo jest jim »nepohodlný«, tím, že umístí ho v ústavu pro choromyslné. Předepsaná soudní komise, která skládá se z lékaře a soudního úředníka a jež má rozhodovati o tom, zda nemocný má býti zbaven svéprávnosti, tedy právně postaven na roveň dítěti mladšímu sedmi let, měla by si býti vědoma odpovědnosti svého úkolu. Měla by se dostaviti v předepsané lhůtě (šest neděl po internování nemocného) a nikoli, jak dosud často se stává, skoro až po roce, aby propuštění uzdraveného nebylo oddalováno. Jednání dnešních soudních komisí neposkytuje záruky, že lidé nikoliv choří budou držáni po měsíce ve zdech ústavu pro choromyslné, ačkoliv zákon výslovně zakazuje přijetí i těch, kteří jsou z choromyslnosti jen podezřelí.

K r i m i n á l n í s y s t é m, který také v těchto ústavech ve příčině návštěv, procházek, odesílání a přijímání dopisů atd. jest zaveden, měl by zmizeti (jsou dovoleny jen návštěvy příbuzných) a ustoupiti léčebné

pěči podle zásad moderní terapie a humanity. Mnohonásobně potrestaní řemeslní zločinci, kteří často do těchto ústavů se zachraňují a svou prohnanou ochotou vůči personálu dovedou si zjednatí různých výhod, ve skutečnosti však jsou často zcela zdraví a ostatní nemocné týrají a bijí, měli by být vyloučeni, naproti tomu měli by sem přijít psychopathové z trestnic. Také měli by nejen příbuzní — mnozí nemocní nemají vůbec příbuzných — ale i přátelé mít možnost vzít internované z ústavu »na revers«, poněvadž »úředně ustanoveným kurátorům«, zpravidla policistům, jest osud internovaného obyčejně zcela lhostejný.

Mnoho, příliš mnoho jest toho, co v naší péči o choromyslné volá po nápravě. Návštěva ústavu pro choromyslné jest daleko tísnivější nežli návštěva kriminálu, poněvadž v tomto zdraví lidé netrpělivě čekají na propuštění, počítajíce zbývající dny, kdežto v ústavech pro choromyslné bezmocní nemocní ukazují člověka v celé jeho bídě, v jeho politováníhodném, často až zvířecím stavu, a většina jich jest pro lidskou společnost jako nevyléčitelná zcela ztracena! Nejlepší a nejšlechternější duchové, básníci a umělci, skončili často v ústavu pro choromyslné. Měli bychom dále trpět, aby poměry ve mnohých našich ústavech pro choromyslné byly více zahanbující a ostudnější nežli v kriminálech?

DOBA A LIDÉ

Frant. Kubíček:

Ještě něco o brněnské plotně.

V 5. čísle Přítomnosti uveřejnil p. O. Nováček své poznatky o brněnské plotně. Lze leccos doplnit. Originalita některých plotňáckých výrazů nedá mi, abych nenapsal doplněk, hlavně co se hantýrky týká. Budu hledět, abych neužil výrazů, jež uvedl již p. Nováček.

Znám speciálně plotnu starobrněnskou, z Pekendy a z Perglu (Pekařská a Kopečná ul.), kde hlavním semeništem plotňácké originality je dům »u 7 švábů«, bašta, hrdě vzdorující morálně oprávněným snahám policie. Přes den tato plotna většinou pracuje, »maká, fuchčí« někde ve »fabali« (továrně) nebo dělá »tágoša u mauráků« (nádeník u zedníků). Teprve večer se kolegium schází. V létě jest mu útočištěm Špilberk neboli »Pilc«, kde na stezce pod letní restaurací obsadí lavičky a zábradlí, aby se poslouchaly šlágry z koncertu. Líbí-li se plotně produkce, spontánně tleská. A za chvíli začne několik párů, bez ohledu na promenující, »válet, kolčit«; nejsou-li po ruce »kchoc« (dívky), tančí mládenci spolu. A zde je to, kde můžete shlédnout nejelegantnější figury tanga, neboť plotna z Pekendy tančí, co do elegance, vzorně. Přichází-li někdy klidně obchůzkou známý strážník, přesune se tu a tam tiše přes zábradlí postava do křoví, aby tam přečkala procházku osoby, jí tak blízké. Pak se zábava zas volně rozpoutává, »sekají se přígle« (vykládá se), na kolemjdoucí párečky pokřikují se nejotevřenější slova. Kolem desáté hodiny se plotna zvolna vytrácí, přesouvá těžiště své kolektivní zábavy »z Pilcu« pryč. Tí, co se ve dne moc »namakali« (napracovali), jdou »fajčit«, (spát), jiní jdou »na rolu, na Pánc« (nádraží), jiní zas na své noční výlety, jejichž cesty jsou snad jen někdy vyzpytatelné obeznámeným policistům.

V sobotu, v neděli a ve svátky jde naše plotna »do klubu« neboli »k tetě«, jak se říká slavné »Flédince«. V menším z obou sálů se tančí za 2:50 Kč do pozdní noci. »V Klubu« si zatančí plotna jistě dobře, neboť frekventanti těchto »tanečních« jsou vesměs tanečníci výborní, v moderních tancích na slovo vzatí. A zde zaslechnete »rozpravy«, z nichž podávám následující úryvky.

Víš, člobrdo, vono je to kreaan, dyš nic nemakáš. V sobotu pak neso žádný mari, a nemůžeš si ani jít do klubu zaválet (kreaan — za nic to nestojí, mari — peníze). — Hergot tam ta kchoc (holka) má lajvontní štelunk (hezkou postavu). Mět lepší šotnu, že bych ju netrhl? (Mět lepší šaty, že bych ji nedostal?) — Ty šneky a ten jas, co má ten pubál, už byly mockrát ve řrcu! (Ty boty a ten svrchník, co má ten mladík, byly v zastavárně.) Já tam mám teď ty ráčny, co sem vyrajmčil temu mukloví, ale mám fédry jít si pro ně, beztak tam už-na mně šakal ufachčil avizo (ráčny — hodinky, vyrajmčit — sebrat, mukl — chlap, mít fédry — strach, šakal ufachčil avizo: tajný na mne upozornil). To víš, já si to tam pro ně povalím, hópnu na špek a su v réži. (Půjdu si pro ně, sednu na vějíčku a jsem ztracen.) Páni, tak su rád, že už mám ty 3 metry vodkrócený. Na fronk! To byla levá bašta. Futrovat jen samé bims, čechrovat vodu, flákota jedné tédně. A vod těch pryčné bóli šestr. Hé tam s tebo házijo jak s kšírfecnó, termunk máš ůbt. Rači budu tahat z role komedie, než se dostat zase do kameňa. (Jsem rád, že mám odsezené ty 3 měsíce; opravdu! Bylo špatné jídlo, jíst jen chléb, pít vodu, maso jednou týdně. Od pryčén bóli zadnice. Strážníci tam s tebou házejí jak s hadrem, bití máš pořád. Raději budu nosit z nádraží zavazadla, než se dostat zas do vězení).

Vonegdá sem vyramoval flek, ale byly v něm jen 3 tople. Filecka murčila, že netáhnu víc. Holt byla to taková kreaan rana! (Onehdy jsem sebral peněženku, ale byly v ní jen 3 dvacetikoruny. Holka nadávala, že nenesu víc. Byl to zkrátka špatný lov!)

Tam tá flaksna se smije jak puklá štridla, nebo jak škatula vod viksu. To je levá saza. Kómé, jak na nás přinde stavět bódu. Táhni do réže ty škýro. Já mět takové šestr jak ty máš ksicht, tak skočím do latriny. Taková peskramla!

K slabým má plotňák kastovní opovržení: »Nech ho, neternuj ho, to je kreaan pubál. Krív nepoteče a sopol nerád vidím. Nech ho, von tak ešče, dyš vyleze Bórišek, jít do pekla na gample. Ale držet partiju? Šmá že jo!« — (nech ho, nebij ho, to je špatný kluk. On tak ještě, když vyjde měsíc, jít do lesa na hříbky. Ale držet partii? To né.)

Mají svou vlastní měnu: 5 Kč — placek, 10 Kč — klika, 20 Kč — topla, 50 Kč — půl kola, 100 Kč — kolo, 1000 Kč — tácek nebo majlont. Majlont znamená též Maloměrice, nebo též jistý blahobyť: »Ten se má majlont, ten má majlont.«

Krucí, vraž do mně špinku. (Dej mi cigaretu.) — Nemám (»šmé že mám«), můžeš mně profilcat (šacovat); taky bych kóřil, až nevidím. Ksichte, dé nám kóřit! —

Jo, páni, v páteki si to typlím na rolu. Ufachčil sem akorát ten den fronkovní tunel na jednu babu. Trhl sem ju vo pět kol. Najedno kómám šakala. Máknu se do kapce, ale kómám, že sem krochnu nechal v druhý šotně, měl sem jen kán. Honem sem se

zdeklil do jednoho forhóza a špízuju, kam si to pomaže. Von ale špehčil jednu filcku. Už sem myslel, že mně mapsne a že pudu do réže. — (V pátek jsem šel na nádraží. Obral jsem ten den právě jednu ženskou. Sebral jsem jí 500 Kč. Tu vidím tajného. Vidím, že jsem revolver nechal v druhých šatech. Měl jsem jen nůž. Ukryl jsem se rychle do jednoho průjezdu a dívám se, kam půjde. On ale pronásledoval jednu prostitutku. Myslel jsem, že mne chytne a že půjdu do vězení.)

*

Nevěří-li někomu, říkají: »Šmé, že jo! (Vid, že ne?); neval na nás flignu (nebalamut nás), Cyrile zazvoň (nevěrme mu), nehompé nás (nelakuj), hóp na špek! (nesednem na vějičku). »Na flignu« je jen tak na oko. Mapsl sem kchó = chytil jsem »kořena«.

*

Holkám říkají taky: kchoc, kočka, škýra, filcka, štroucná, padrija levá, levá bacila, fronk baba, tropna. Filcky značí též vši. Děvče, jež není pannou, »je trhnutá«; »mastila kočku, dávala rum«. Jiný úryvek: »Páni, to byl včera ergón (psina). Jeden kchél se scel sčuchnot s Anduló. Páni, ten měl ranu (nevypadal hezky). Kífal jí černidlo, vona to vyčechruje a de válet s Joklem. Takovó fronk kočku takové lepón netrhne! (černidlo — černé pivo). Jo, pocem ty vajglařu (sběrateli oharků) máš už flek (místo)? — Nemám, su na flastru, ale já ani tady nemužu makat, mám vajzla z Brna (jsem vyhoštěn z B.).

*

Dotatkem ještě něco z jejich písniček. V nich se hantýrka ani moc nevyskytuje, zpívají se víc »spisovně«. Rýmy jsou ovšem často ještě méně než asonance.

Zde jedna, nazvaná Vizita:

Bylo to jedenkrát v neděli,
když jsme se u Dáňů*) bavili,
přišel tam pan Kargl s Hlavičkou:**)
»Máte tady zábavu hezkou!

Suchánek vám na piano hraje,
to se vám to, pajndle, tancuje!
Prosím, dámy, račte vizitky,
at vás máme brzo odbity!«

A pan Kargl, on ví co spraví,
Pistauer***) nás stává do řady,
jménem zákona nás zatýká,
»pozor na tu, která utíká!«

U radnice úzká ulička,
tam zahýbá mnohá pajndlička;
v osm ráno jdeme k vizitě,
máme všechno čistě vymyté.

Fugl† volá: »Pajndlo, ku stolu,
dej ty nohy trochu nahoru!«
Fugl praví: »Ty máš muziku,††)
ty musíš jít sofort do špitlu!«

*) u Dáňů = známý »čoch« na Křenové.

***) policejní agenti.

****) známý brněnský detektiv.

†) Dr. Zeman.

††) syfilis.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Omezení pravomoci správního soudu?

Milý pane redaktore,

četl jsem v novinách (Nár. Osвобоzení) zprávy o tom, že Nejvyšší správní soud má být »reorganisován« takovým způsobem, že z toho vyplyne podstatné omezení jeho pravomoci. Spočívají ty zprávy na pravdě?

V úctě

dr. P—ý.

*

K Vašemu dotazu můžeme Vám odpovědět toto:

Soudní kontrola administrativy jest upravena v právních řádech civilisovaných států v podstatě dvojím způsobem. Podle jednoho systému jest proti konečným rozhodnutím správních úřadů v zásadě přípustna vždy stížnost. Podle systému druhého jest stížnost přípustna jen v případech zákonem vypočtených. Který z obou systémů jest lepší, lze těžko posoudit. Jisto jest však, že systém druhý předpokládá vyšší dokonalost zákonodárství, jistou školenost administrativy a tradicí vychované vysoké vědomí odpovědnosti příslušných konečných stolic správních. Jinak záleží na tom, který z obou systémů se vžil, a s tohoto hlediska jest přechod od jednoho systému ke druhému, byť i nenáhlý, vždy nedoporučitelný, poněvadž znamená určité otřesy právní jistoty ve státě.

V zemích tvořících území našeho státu byly zastoupeny systémy oba, rakouský správní soud byl vybudován na stýstému prvním, uherský na druhém. Naše zákonodárství převzalo v podstatě systém rakouský. Naš Nejvyšší správní soud zdědil po vídeňském nejen svoji organizaci, nýbrž i jeho dobrou pověst; jest pro svoji nestrannost a právnickou úroveň obecně oblíben, čemuž svědčí jeho agenda, rok od roku stoupající. Jeho nutnost dokazuje vysoké procento zrušených rozhodnutí správních úřadů, celkem také stoupající. Jest ostatně známo, že náš N. s. s. má určitou váhu také v cizině. Příčinou tohoto úspěchu jest jednak, že zřízení soudu spočívá na normě poměrně technicky dobré, jednak že soud má velmi dobrou tradici, a konečně, že mu byl po převratu jeho zakladatelé položen velmi solidní základ.

Dalo by se čekati, že tato obecně uznaná činnost a výkonnost N. s. s. vzbudí u veřejné správy ušlechtilé závodění, že se budou nejvyšší úřady naší administrativy snažiti, aby dosáhly stejné organizační i věcné výše a váhy. Bohužel vidíme pravý opak. Svoji činnost stal se tím, až N. s. s. správě velmi nepohodlným, a vlivní činitelé se snaží dostati se z nepřijemné situace, do které přicházejí každoročně po uveřejnění výkazů o činnosti soudu, a hledí se soustavně jeho kontrole a kritice vyhnouti tím, že přicházejí s návrhy na omezení jeho kompetence. První takový pokus stal se před lety ještě za života zakladatele N. s. s. pres. Dra Pantůčka. Vláda vypracovala osnovu, kterou podstatně omezila kompetenci tohoto soudu. Dr. Pantůček podrobil tehdy tento návrh zničující kritice a návrh zmizel v propadlišti. Stoupající agendou N. s. s. stala se ovšem ochrana, jeho zřízením zamýšlená, hodně problematickou, ježto rozhodnutí lze těžko očekávati do dvou let. To přimělo nynějšího presidenta Dr. Háchu ku podání návrhu na reorganizaci N. s. s. bez omezení jeho kompetence. Podstata jeho návrhu byla: zmenšení počtu členů senátu z pěti na tři, omezení ústních líčení jen na případy, kdy strany o to výslovně požádají, nepatrné rozmnožení počtu stálých členů soudu a zřízení instituce t. zv. referentů pomocných, kteří měli být vybíráni z řad osvědčených úředníků správních,

samosprávních, soudců, advokátů, vysokoškolských učitelů » pod. Na místě, aby uvažovalo se o tomto návrhu, v němž jest jistě mnoho účelného, objevila se nyní zpráva o zamýšleném omezení kompetence soudu. Zajímavost jest, že o tomto úmyslu dozvěděl se N. s. s. teprve z denních listů. Jaké stanovisko k němu přijal, není známo, leč jisto jest, že bude-li toto omezení kompetence nepatrné, nebude mít pražádného praktického významu, bude-li však podstatné, znamená to otřes právní jistoty ve státě právě tak, jako kdyby se dnes vyskytl návrh, aby přestupky trestního zákona a civilní spory — řekněme ku př. do dvou tisíc korun — rozhodovaly na příště nikoliv řádné soudy, nýbrž četník. Hodlají-li rozhodující činitelé uleviti N. s. s. a prospěti stranám, zbývá cesta toliko jediná: zvýšiti úroveň zákonodárné techniky přibíráním odborníků k poradám o jednotlivých osnovách a zvýšením úrovně veřejné správy jmenovitě správy státní, dokonalým školením jejich orgánů a vyloučením politických vlivů na rozhodování. Každá jiná cesta musí nevyhnutelně selhati. Jde-li však o úmysl uhnouti se kontrole N. s. s. pak netřeba usekávati psu ocas po kouskách. Pak ať se zruší N. s. s. vůbec. Nebudou pak dvě kategorie úřadů: ty, které jsou neomylné, a ty, které smějí dělati chyby, a také dvě kategorie státních občanů, jedněch bez ochrany, a druhých, majících privilej na takovou ochranu. V Siamu a snad ještě někde ve střední Africe tyto rozdíly nejsou také.

A. z. S.

D O P I S Y

Nakladatel odpovídá.

Pane redaktore Peroutko,

Váš článek v 5. čísle Přítomnosti, nadepsaný »Nutná kapitola o kritice«, činí podstatné závěry z falešných předpokladů. Dovoluji Vám říci, že sledujete-li na jedné straně tendenci kladnou (upozornění na různé okolnosti, z nichž dovozujete úpadek české kritiky, chcete provésti diagnosu, jež je podmínkou léčení), operujete na druhé straně, s invektivami, promiňte mně to slovo, demagogicky rozvratnými. Jste pohotový debatér a jako takový neohlížíte se na pravo ani na levo. Podrobuje svému umíněnému účelu vše, co alespoň zdánlivě zdá se dávatí Vám za pravdu, a neshodně měníte these, jež jste si umínil považovati za takové, jaké se jeví v konstrukci Vašich soudů. Nepředpokládám proto, že změníte své názory, ale záleží mně na mínění obecném. Uvedl-li jste ve svém článku, že realizovanou myšlenkou nakladatelských časopisů jsem »porazil kritiku na hlavu«, je to pro mne vlastně velmi lichotivé, neboť mně přikládáte vliv skutečně pronikavý. Zříkám se však velmi rád této problematické »slávy«, abych konstatoval, že cifry, s nimiž řešíte svou úlohu, jsou chybné.

Není mou věcí, abych se dotýkal předpokladů a závěrů, týkajících se výhradně české kritiky: mně jde jen o nakladatelské časopisy, jež hrají ve Vaší obžalobě tak vehementní úlohu. Nemohu se ovšem zhostiti domněnky, že přímým popudem k Vašemu rozhořčení byl Hillarův článek o »Bidýlku«, jež jste otiskl v Přítomnosti a že, místo, abyste se rozložil na sebe, vylil jste si zlost na české kritice a nakladatelích.

Vratme se však k vlastnímu účelu mé odpovědi: Konstatujete, že vzhledem k tomu, že literární časopisy jsou vydávány vesměs nakladateli (právě za účelem, aby podporovali odbyť jejich knih), nemohou vyvolávati a podporovati kritiku. Nuže, milý pane redaktore, Vy zaměňujete dvě základně různé věci:

to je časopis t. zv. »zásadně kritický« a časopis t. zv. »nakladatelský«, a to jsou dva zjevy tak různé jako třeba poesie a román. Fakt je, že časopisů zásadně kritických takřka nikdo nečte. Proč? Rozhodně ne proto, že vycházejí t. zv. listy nakladatelské, jež jsou venkoncec hodně zábavnější. Není na mně, abych zjišťoval důvody, proč zásadně kritické časopisy zacházejí na nedostatek čtenářů. Pokud vím, dalo se tak v poválečných letech, i v době, kdy nakladatelské časopisy nevycházely žádné. Jsem přesvědčen, že nakladatelé, kdyby procento prodeje a procento spotřeby na embaláž bylo jen trochu úměrnější, podnikali by zásadně kritické časopisy s absolutním nadšením. Aby ovšem Váš soud nečinil dojmu paušálního, ne dosti vyváženého odsudku, bylo by bývalo nutno, abyste uvedl, proč třeba takový Literární svět nebo Tvorbu nepovažujete za časopisy, vyhovující Vaším přáním. Bylo by třeba, abyste byl konstatoval, proč na příklad právě Vaše Přítomnost nesnáží se alespoň částečně odpomoci Vámi zjišťovanému nedostatku kritického listu, abyste uvedl, proč dáváte absoluci dennímu tisku a uvádíte jeho tak zv. »nutnost ohledů«, za polehčující okolnost, přes to, že denní tisk je na tom finančně rozhodně výhodněji než největší procento nakladatelů, jimž takřka připisujete k tíži, že se neodhodlávají investovati nové a nové peníze do podniků napřed ztracených. Je třeba se smířiti s faktem, že v poválečných letech kurs »kritiky«, ať časopisecké či knižní absolutně poklesl. Vidím to hmatatelně na pranepatrném odbytu knih literárně essayistických autorů, jejichž díla před válkou bývala poměrně velmi brzy rozebrána. Výjimky jsou zcela ojedinělé. A myslíte, že se snažím o jejich prodej méně, než o prodej děl jiných?

Měl bych se při té příležitosti zeptat na radu Vás a pana Götze (ten v důsledku Vašeho článku nazval nakladatelské časopisy nešvarem), nebo pana Koháka, co si omočil v Národní Práci, jak si vlastně představujete účelnou propagaci dobrých knih, prohlašujete-li konec konců nakladatelský časopis za věc škodlivou a zavržení hodnou?

Poradíte nám plakáty, inserci, prospekty a seznamy? To všecko děláme vedle nakladatelských časopisů. Prohlašujete-li sám, třeba moje Rozpravy Aventina za list dobré literární úrovně a při tom zábavný, mohu Vás, pane redaktore, ujistit, že je-li nakladatelský list v rukách kultivovaného člověka, vydávajícího dobré a důležité knihy:

1. nemůže býti v žádném případě škodlivý, protože upozorňuje na knihy dobré a důležité a

2. je obecně prospěšnější než časopis zásadně kritický, protože tento časopis čte něco málo interesovaných lidí, z nichž většina knih ani nekupuje, jsouc saturována recensními a dedikačními výtisky, kdežto onen, Vámi zatracovaný časopis nakladatelský, čte mnoho lidí, kteří jeho prostřednictvím jsou získáni pro autora, jehož by si ze sebe lákavějších inserátů vůbec nevšimli. Bylo by třeba, abyste přímo vyjádřil, pokládáte-li za obecně důležitější, aby o autoru vycházely »zásadně kritické studie«, jež maximální procento čtenářstva ignoruje, nevšímajíc si v důsledku toho knih, o něž se jedná, nebo aby na autora a jeho dílo bylo upozorněno v nakladatelském listě a stalo se pak konsumentem zmíněných knih. Potíráte-li, pane redaktore, typ nakladatelského listu, nejste kulturní demokrat, neboť právě tyto listy činí literaturu blízkou širokým čtenářským kruhům, kdežto zásadní kritiky přicházejí v úvahu jen pro »literární aristokraty«. Tím není řečeno, že neuznávám potřeby zásadní kritiky. Aby však se kultura vyrovnávala s autorem stoprocentně, je stejně třeba listu kritického jako nakladatelského. Zaujímat odmítavé stanovisko k jednomu či druhému znamená nebyťi práv ke kulturním nutnostem doby. Obviňovati pak nakladatelské listy z toho, že listy kritické nevyhovují, je ašitak, jako byste obvi-

ňoval jazzovou hudbu, že se nepíše dobré opery. Píšete, že se kritika stala zaměstnancem nakladatelů. To je, dovoďte, nesmysl. Požádám někoho, aby mně do Rozprav napsal, neukládám mu, že musí psát panegyrika. Máte-li dobrou vůli, zjistíte, že v Rozpravách najdete řadu statí, jež by mohly býti otištěny i v listě »zásadně kritickém«. Vaši poznámku, že o spisovatelích začínají psát dokonce už i jejich ženy, pokládám za nepřilíš vtípnou sotisu. Na Karla Horkého by to bylo dobré, ale u Vás se mně to nelíbí. Chci-li přiblížit autorovo dílo čtenářům, kteří se přece nerekrutují jen z oněch já nevím kolika set literárních »aristokratů«, volím přirozeně někoho, kdo tomuto dílu stojí blízko, kdo mu rozumí, kdo je má rád. Neexistuje ani zásadní kritika absolutní. Nelze pochybovat o tom, že Šalda i Arnošt Procházka jsou zásadní kritikové. A přece často jejich soudy se diametrálně rozcházejí. Zkusili-li to nedávno v Kmeni, dali o Dykovi psát Nezvalovi, dostal Kmen za to vynadáno, že Nezval přece nemůže vykládat Dyka. A teď je zase vytýkáno, že nakladatelské listy dávají si psát od lidí, kteří mají k autorům, o nichž mluví, blízký umělecký vztah. Kdo má dobrou vůli, uzná, že nevydává-li nakladatel knihy špatné, musí absolutně odmítnouti výtku, že nakladatelský list, propagující v důsledku toho kvalitní literaturu, je vynález škodlivý. A i kdybyste cenil takové Rozpravy jen se stanoviska literárně-historického, nevím, kde najdete hned tolik materiálu, jako právě v nich.

Je skutečně absurdní, že musím bránit »vynález«, sloužící tak absolutně propagaci dobré literatury, jež často nemá zrovna na různých ustláno. Složí-li nakladatel ruce v klín a čeká, až mu pečený holub vlitne do úst, nadá se mu, že je kulturní škodlivinou. Snaží-li se, aby, jak sám uznáváte, prostředky velmi slušnými, dostal knihy mezi lidi, prohlásí se to za »nešvar«. Víte, pane redaktore, z toho aby se člověk zbláznil a na konec si pomyslíl něco, co se neříká nahlas.

Je-li úpadek kritiky, vězí to v ní samé a v dnešní době, která má k literatuře mnohem chladnější poměr, než k výkonům technickým, politickým a sportovním. Aby ten zájem byl zase vroucnější, o to se právě chtějí starat i nakladatelské časopisy. Jak je vidět, nenalézají za to přízně ani tam, kde by to mělo být v prvé řadě uznáno. Co by nám na konec byl platný převýborný časopis »zásadně kritický«, vykašlal-li by se nám při tom národ na knihu? Divím se, že právě Vy jste použil důkazu své these o úpadku kritiky tak prudkého obvinění nakladatelských listů, jejichž rodokmen datujete mými Rozpravami. Mohl bych Vám také uvést, že typ nakladatelského listu je za hranicemi něco velmi běžného a nikomu ani nenapadne, aby jej prohlásoval za něco škodlivého. A prolistujete-li jen třetí ročník mého časopisu a budete-li spravedlivý, uznáte, že Rozpravy Aventina se zabývají kulturou v nejširším slova smyslu, bez ohledu na to, má-li to co dělat s Aventinem či nikoliv. Ostatně Aventinum je tak významnou složkou dnešní kultury, že není možno nemluvit o jeho podnicích v listě, který chce býti obrazem duchovního dneška.

Hleďte, prosím Vás, pane redaktore, nápravu jinde. Je to velmi laciná móda, kde co se dá, svěst po nakladatelských zádech. U nás se to s oblibou dělává buď z hlouposti nebo ze zlé vůle. Ve Vašem případě si myslím, že tu jde o zásadně chybnou metodu, jíž jste chtěl dojít k závěru o bídném stavu dnešní kritiky v Čechách.

Váš

Dr. Ot. Štorch-Mariene.

V Praze, 22. února 1928.

* *
*

Pane nakladateli Štorchu-Mariene,

vyhrožujete ke konci svého dopisu, že se zblázníte. Žádám Vás snažně, nečinite tak. Nebylo by možno říci o Vás nic jiného, než že jste padl na polí nakladatelské nervosy. (Kterýžto typ nervosy měl by býti definitivně zařazen do povahopisu nervos.) Dovoluji si Vám poraditi jinou cestu, která nedolehne tak tragicky na Vás, na Vaši rodinu a na Vás závod, jakož i na českou kulturu: snažte se raději osvojit si umění rozuměti tomu, co čtete. Ani byste nevěřil, co si tím ušetříte času a zlosti. Tak na příklad byl byste si ušetřil hned celý tento dopis, kdybyste si byl uvědomil smysl toho, co čtete. Od muže, který ve své osobě spojuje trojí ušlechtilý charakter, doktora, spisovatele a nakladatele, by se to skoro mohlo jistým právem očekávat, poněvadž všechny tři tyto funkce mají mnoho co dělat s čtením.

Obhajujete svůj nakladatelský časopis a dokazujete své dobré právo jej vydávat; snažíte se dostat dobré knihy mezi lid a já Vám ubližuji; myslíte prý si cosi, co se neříká nahlas. Beru si tedy k ruce 5. číslo Přítomnosti, abych Vám i sobě osvěžil paměť a abychom se spolu podívali, co jsem vlastně napsal o těch nakladatelských časopisech. Dovolte tento citát:

»Uvědomíme-li si, že skoro všechny naše literární časopisy jsou vydávány tím nebo oním nakladatelem přímo za tím účelem, aby podporoval novinky svého nákladu, řekneme bez dlouhého přemýšlení, že takové časopisy nemohou vyvolávat a podporovat kritiku, která by zasluhovala tohoto čestného jména. Jako uzenář nebude vydávat časopis, ve kterém by se pěstovala nestranná kritika uzenek, tak také sotva lze očekávat od nakladatele, že by hodlal se státí mecenášem kritiky objektivní. Otcem těchto propagačních časopisů byl u nás p. dr. Štorch-Mariene. Pochybuji, že bychom mu za to byli trvale vděční. Měl vtípný a pro naše poměry originelní nápad, vydávat nakladatelský časopis, který by měl literární úroveň a který by se dal dobře číst. V tom by nebylo nic zlého; zlo je v tom, že (poněvadž ostatní se vrhli na napodobování tohoto nápadu) tento typ nakladatelského časopisu zcela zatlačil typ neodvislého literárního listu, a kritika se stala zaměstnancem nakladatelů. Pocitujíc, že v tomto laskavém objetí nemůže dosti dobře plnit svůj úkol, stala se raději feuilletonem a rozmarným povídáním... Stalo se, že pan dr. Štorch-Mariene porazil kritiku na hlavu a nastolil panství roztomilé anekdoty nad kritikou. Není to ani jeho osobní vina, nemůže za to, že kritika osvědčila tak málo odolnosti a plnými plachtami vplula do tohoto žertovně anekdotického žánru. Není ani spravedlivě vytýkat to nakladatelům; dělají to, nač mají právo. Literatura se stala obchodním odvětvím jako každé jiné, uprostřed velké konkurence nakladatelé musí se chápat všech prostředků, a budíž jim ještě dík za to, že se chápou prostředků tak slušných. Ale kritika projevila málo charakteru a klesla do tohoto náručí anekdot, jako na lože lenosti.«

Když jste si byl toto přečetl, pane nakladateli Štorchu-Mariene, usoudil jste, že útočím na Váš časopis a že jej prohlašuji za věc zavržení hodnou. To pochází právě z toho, že jste si neosvojil dostatečně umění čísti a čtené vnímati. Vyslovil jsem — jak patrno — naopak plně pochopení pro Vaše důvody; řekl jsem, že není spravedlivě Vás obviňovat; vyřkl jsem Vám dokonce dík za slušnost Vašich prostředků. Jestliže toto vše pomijíte a vedete svou, tedy je to právě — nakladatelská nervosa. Neobviňoval jsem Vás, ale kritiku, že se přizpůsobuje potřebám nakladatelských časopisů a že netouží jíti nad to; Vy máte právo dělati, co děláte, protože jste nakladatel; ale kritika nemá to právo, neboť není nakladatelem a její funkce má býti jiná. Neodsuzuji nakladatelských listů; mají své prospěšné poslání; ale odsuzuji, že kritika před nimi tak pokorně sklání šíji a ztrácí

Odpověď z Dramatického svazu.

Vážený pane redaktore,

všechnu ctížádost. To už nám musíte dovolit, ačkoliv to snad uniká z dosahu Vašich zájmů. Pokud se týká toho, že Vám nebudeme trvale vděční za důsledek Vašeho nakladatelského časopisu, proti tomu nemůžete nic dělat; naše vděčnost je naše a můžeme jí disponovat, jak nám líbí. Nevytýkáme Vám úmyslné ubíjení kritiky; přiznal jste ji náhodou. Jestliže někdo někoho náhodou přizabije, tedy ovšem za to nemůže, ale přes to přátelé přizabitého nemají příčin, aby původci byli vděční. Vy, pane, jste nakladatel a máte svoje zájmy; uznáváme je; raďte nám oplátkou odpustit, že bychom chtěli kritiku, která je hodna toho jména, a nepovažujte to od nás za přílišnou smělost, i když Vaše přirozené zájmy Vás vedou k odhytu, nikoliv ke kritickému hodnocení knih.

Pravíte, že si počínám tak, jakobych obviňoval jazzovou hudbu z toho, že se nepíše dobré kusy. Nikoliv, pane. Přeji si jen, abychom přesně rozlišovali, co je jazz a co je opera, čili co je nakladatelský a co je skutečný kritický časopis. Vy, prosím, jste dobrým kapelníkem jazzu, ale my bychom přes to chtěli nějakou operu a zlobíme se, že muzikanti valem utfkají hrát do jazzu a nekladou si vyšší cíle. Pravíte, že nežádáte od nikoho, aby Vám do Rozprav psal panegyrika na knihy Vámi vydávané; věřím Vám to, tím spíše, že jste objevil pikantní způsob, jak propagovat autora intimními anekdotami a konfesemi. Ale kdyby k Vám někdo přišel do Rozprav s článkem, odsuzujícím některou z Vašich knih, pak, pane nakladateli Štorchu-Mariene, ruku na srdce... Právě proto nemůže nám stačit Vaše nakladatelská kultura. Propagujte si své knihy všemi prostředky; dovedete to a máte v tom úspěchy; ale my se nadále nebudeme starat nejen o propagování, ale i o kritování knih.

Kladete otázku, proč Přítomnost nesnaží se odpomoci nedostatku kritického tisku. To je oprávněná otázka, a odpovím na ni upřímně: nepodařilo se nám získati takového kritika, jakého bychom si přáli a po jakém jsme volali; a než ono mdlé, polovičaté referátnictví, to už raději nic. Až najdeme kritika, kterému v žilách neteče limonáda, pak ihned budeme se horlivě snažit, abychom odpomohli nedostatku kritického tisku.

Mýlíte se, soudíte-li, že publikum nebude čísti vážnou kritiku a že má vrozenou zálibu v nakladatelských časopisech. Obecnostvo dnes nečte kritiku, poněvadž je mdlá a špatná, jak jsme zjišťovali. Bylo by hloupé, kdyby ji četlo. Ale dobrou a stravitelně napsanou (na to nezapomínejme, dnešní kritická hantýrka už sama odpuzuje) kritiku bude čísti právě tak ochotně jako Vaše Rozpravy.

Na konec dovolte malé ponaučení. Píšete: »Vaši poznámku, že o spisovatelích začínají psáti dokonce už i jejich ženy, pokládám za nepřilíš vtipnou sotisu.« Tedy to, že o spisovatelích začínají psáti už i jejich ženy, není sotisa vtipná ani nevtipná, nýbrž docela prostý fakt, ke kterému jsem nepřidal více než slůvko »dokonce«. Fakt nikdy není sotisa, ani takový fakt, který se vylíhl pod křídly Vašich Rozprav a který proto cítíte potřebu nějak hájit. Přejete-li si příklad něčeho, co lze nazvati nepřilíš vtipnou sotisou, budu Vám citovati tuto větu: »Nemohu se zbaviti domněnky, že přímým popudem k Vašemu rozhořčení byl Hilarův článek o »Bídylku«, jež jste otiskl v Přítomnosti, a že, místo abyste se rozzlobil na sebe, vylíhl jste si zlost na české kritice a nakladatelích.« — Je od Vás ta věta, není-liž pravda?

Vy máte nakladatelskou spokojenost se současným stavem české kritiky. Nedivíme se Vám, ale následovati Vás v tom nebudeme.

Váš

Ferd. Peroutka.

* * *

ve zmínce o Dramatickém svazu v 6. čísle Přítomnosti jsem uváděn také mezi kritiky. Nepíšu kritik ani referátů o divadle už několik let. Tímto »ohražením« se však nechci vysloviti pro naprostou nebo výhradní neslučitelnost funkce autorské s kritickou. Souběžnost různých funkcí je u nás takřka napořád, a zůstane, dokud si jeden směr činnosti zcela nezaopatří své lidi (tedy pro sebe i pro ně se stejnou závazností potřeby a spotřeby). Jediná skutečná neslučitelnost s funkcí jakéhokoliv druhu je, myslím, nezpůsobnost intelektuální, mravní a praktická.

Také Dramatický svaz je ve Vaší poznámce nesprávně charakterisován společenskou vlivností ke svým členům-autorům na jevišti. Spíš a velmi spíš je pravdou opak, jak Vám mohou dosvědčiti autoři, kteří ve společnosti svých příležitostných a zásadních mrskačů vydrželi, i ti, kteří Svaz opustili.

Dovolte, abych Vám projevil nejlepší úctu.

St. Lom.

NOVÉ KNIHY

T. G. Masaryk: *Ideály humanitní*. Vydal »Čin« tisk. a nakl. družstvo čs. legionářů v Praze. 8·50 Kč. »Ideály humanitní«, vycházející ve čtvrtém vydání, je drobná knížka (theoretická i praktická) uvědomělé mravnosti a politiky humanitní. Masaryk v ní v zhuštěné formě dokazuje nezbytnost pevných mravních zásad soukromého i veřejného života.

James Bryce: *Moderní demokracie díl II*. Nákladem »Orbis«, Praha XII., za Kč 75.—. Tento díl »Moderní demokracie« zabývá se některými demokraciemi v jejich činnosti. Jsou to hlavně Spojené státy severoamerické, Austrálie a Nový Zéland. Není otázky souvisící s demokracií, které by se autor nedotkl, peníze, literatura, odpovědnost, oligarchie, vůdcovství, komunismus, atd., to vše je probíráno. Kniha byla přeložena do všech světových jazyků. Oba dva svazky mající 1240 stran jsou za Kč 140.—.

Felix Timmermaus: *Pallriter*. Holandský selský román. Přeložil R. J. Vondra. Stran 250. Nákladem Družstevní práce v Praze II.

Massimo Bontempelli: *Paní mých snů* a jiné moderní dobrodružství. Nový překlad z talentovaného italského novelisty. Stran 190. Obálka Jana Konůpka. Za Kč 21.—. Nákl. Kvasničky a Hampla, Praha—Vinohrady.

Dr. Jaromír Malý: *Z historie domácího odboje za války*. K státoprávnímu prohlášení posl. A. Kaliny z 30. května 1917. Nákl. revue »Nové Čechy«, Praha II., Spálená 20.

R. Kopecký: *Noviny a novináři*. V nakladatelství Volné Myšlenky. Kniha líčí historii novinářství, způsob, jak se dělají noviny a jaké jsou mravní a hospodářské problémy žurnalistů. Cena Kč 9.—.

St. K. Neumann: *Robespierre*. Populární historicko-politický životopis. Stran 220. Nákl. O. Girgala v Praze.

Sborník prací věnovaných profesoru Dru Václavu Tillovi k šedesátým narozeninám. Pořádali J. Polívka, J. Frček, J. Ježek a J. Horák. Vydala Národopisná společnost československá v Praze. Nákladem »Orbis«, Praha XII., za Kč 50.—. Sborník obsahuje řadu prací Tillových tuzemských a cizozemských přátel, jako: F. Baldenspergera, J. Bediera, G. Charliera, V. Čajkanoviče, O. Fischera, V. Flajšhanse, V. A. Franceva, J. Máchala, A. Mazona, B. Meilleta, A. Pražáka, A. P. Stoilova, Iv. D. Šišmanova, F. Wollmana a j. Rozsáhlou bibliografií i pseudonymních prací je sborník uzavřen.